ذاكرات
זוכרות
Zochrot

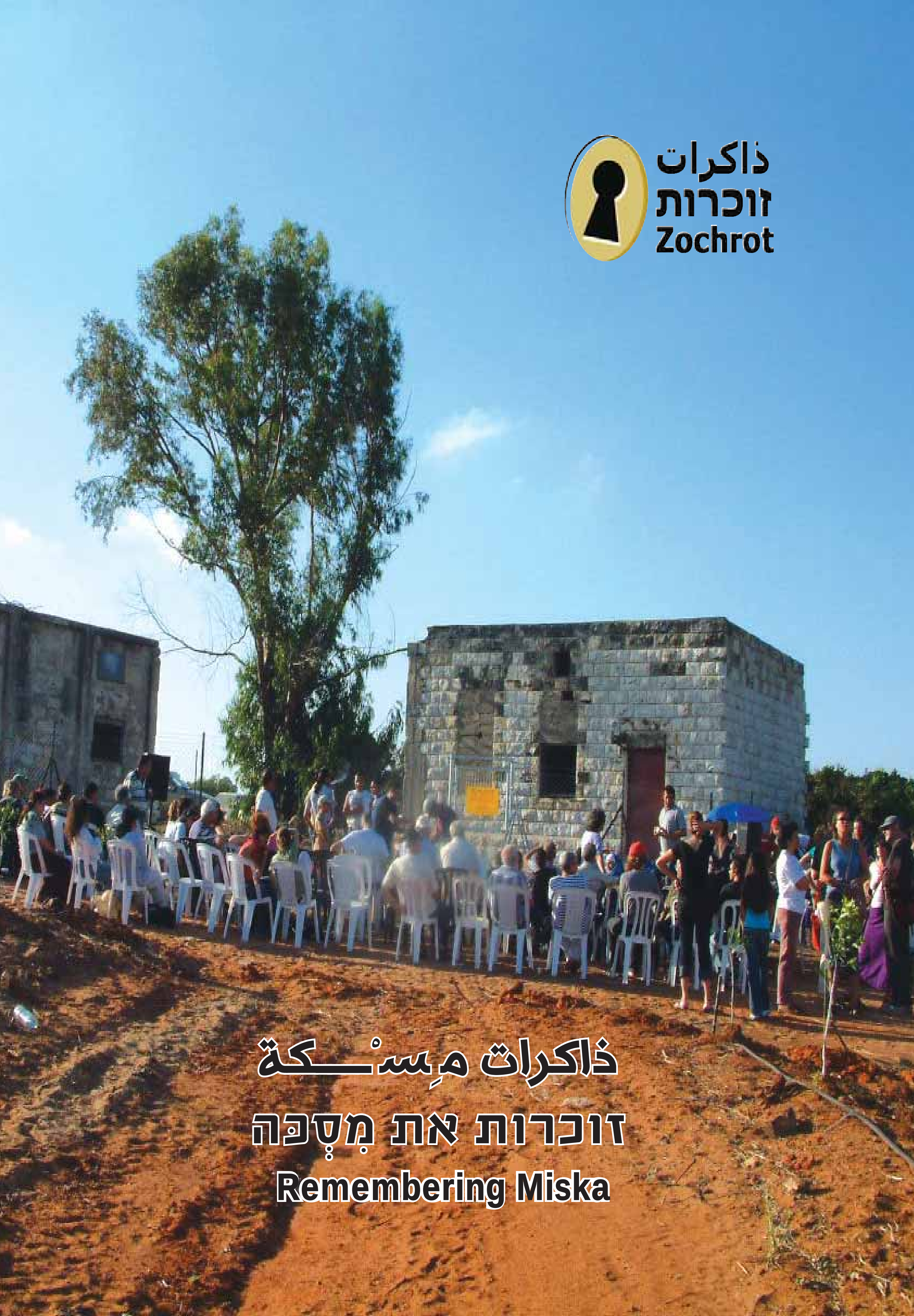

ذاكرات مِسْـــكة
זוכרות את מְסְכּה
Remembering Miska

ذاكرات مِسْكة

זוכרות את מִסְכֵּה

Remembering Miska

تحرير :

عمر اغبارية

جمع مواد:

إيتن برونشطين، تغريد شبيطة

عصمت شبيطة، شلومو فروسط (حملياهو)

تومر جردي، أمجد شبيطة

الغلاف الأمامي:

فعالية لذكرى مسكة أمام مدرسة القرية قبل هدمها

الغلاف الخلفي:

ذكرى واحتجاج مع الحاجة صفية

في موقع مدرسة مسكة بعد هدمها

ترجمة:

تغريد شبيطة، عمر اغبارية، سرحان شبيطة

مراجعة العبرية:

تومر جردي. إيتن برونشطين

تصميم الكتيب:

محمود ياسين

طباعة:

مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس

إصدار:

جمعية "زوخروت"

هاتف: 6953155 – 03

فاكس: 6953154 – 03

Zochrot

Ibn Gvirol 61

Tel Aviv Jaffa 64362

עריכה :

עמר אע'באריה

איסוף חומרים:

איתן ברונשטיין, תע'ריד שביטה,

עסמת שביטה, שלמה פרוסט (חמליהו),

תומר גרדי, אמג'ד שביטה

שער קדמי:

פעילות זכרון בכפר מסכה ליד מבנה בית הספר לפני הריסתו

שער אחורי:

פעילות זכרון ומחאה עם אלחאג'ה ספיה במסכה בשטח בית הספר אחרי הריסתו

עיצוב החוברת:

מחמוד יאסין

תרגום:

תע'ריד שביטה, עמר אע'באריה, סרחאן שביטה

עזרה בעריכה ובהגהה:

תומר גרדי, איתן ברונשטין

הדפסה:

דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם

הפקה:

עמותת זוכרות (ע"ר 580389526)

אבן גבירול 61

ת"א יפו 64362

טל' 6953155 - 03

פקס 6953154 - 03

تحية وشكر خاص إلى
لجنة مهجري مسكة
وإلى عامة لاجئات ولاجئي مسكة
الذين سمحوا لنا بدخول قريتهم

תודה מיוחדת לוועד עקורי מסכה
ולכלל פליטות ופליטי מסכה
שהרשו לנו להיכנס לכפרם

نيسان - April - אפריל - 2009

© All rights reserved to those who were expelled from their homes

3//2

הקדמה

מאז 2002, מקיימת עמותת זוכרות כל שנה ביום הנכבה סיור בכפר מִסְכֶּה. בנוסף לכך, קיימה בשיתוף עם וועד עקורי מִסְכֶּה מספר פעילויות ומחאות בשטח כפרם בהזדמנויות ובאירועים שונים. הבולט באירועים אלה הוא מעשה הרס מבנה בית הספר של מִסְכֶּה בקיץ 2006 שנעשה על ידי מינהל מקרקעי ישראל כדי לשים קץ "לפעולות בלתי חוקיות" שמתקיימות על ידי "אנשי הסביבה" ליד מבנה בית הספר, כדבריו של מנהל המחוז במינהל מקרקעי ישראל בתשובתו לזוכרות בעניין. ההתכתבות מובאת כאן בחוברת.

הסיפור של בית הספר מהווה ציר מרכזי בחוברת וחלק גדול מהחומרים נכתבו סביב הרס זה, שנתפס כפרק נוסף בנכבה המתמשכת של הכפר, כנסיון לגירוש נוסף של אלחאג׳ה סַפִּיֶּה, כהכזרת מלחמה על הנכדים שלא מפסיקים לדרוש לשוב לכפרם וכאמצעי נוסף לדיכוי המונהג נגד הפלסטינים ונגד זהותם.

חוברת זו הוצאה לקראת סיור שתקיים זוכרות עם וועד עקורי מִסְכֶּה לציבור הרחב בשטח הכפר לרגל השנה ה- 61 לנכבה של הכפר ושל פלסטין בכלל. בחוברת מובא מידע על אודות ההיסטוריה של הכפר, עדויות של פליטות ופליטים מאלטירה שבתוך ישראל ומאִרְבִּד שבירדן, סיכום הפעילויות והמחאות שהתקיימו לפני ואחרי הרס בית הספר, נאום ראשון של זוכרות במִסְכֶּה בשנת 2002, הגיגים של טל הרן בעקבות ביקורה בכפר ושמיעת דברי אלחאג׳ה סַפִּיֶּה, מפות היסטוריות ותמונות.

"זוכרות את מסכה" היא החוברת ה- 32 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד הכפרים הפלסטינים שנכבשו ורוקנו מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: אלסֻמַיְרִיָה, סִמְסִם, אלראס אלאחמר, עין כּארם, עג׳ור, כּויכּאת, ח׳רבת אם בֻּרג׳, ח׳רבת אללוז, אלשיח׳ מֻוַנַּס, אלמאלחה, אלעג׳מי ביאפא, חִטין, אלכַּפְרֵין, אלשַגַ׳רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ׳לִיל, אללַג׳ון, סֻחמאתא, אלג׳וּלאן, אִסְדוּד ואלמַגְ׳דַל, חִ׳רבּת גַ׳לַמה, אלרַמלה, אללִד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנְסי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ׳זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות

אפריל 2009

مقدمة

منذ سنة 2002، تقوم "زوخروت" بزيارة قرية مسكة كل سنة في ذكرى النكبة، بالإضافة إلى مسيرة العودة التي يقيمها فلسطينيو الداخل في نفس اليوم. كما قامت "زوخروت" بالتعاون مع لجنة مهجّري مسكة بعدة فعاليات واحتجاجات على أرض قريتهم بمناسبات وأحداث متعددة. أبرز هذه الأحداث كان هدم السلطات الإسرائيلية لمبنى مدرسة مسكة عام 2006 حتى تضع حدّاً "للأعمال غير القانونية" التي يجريها "ناس من المنطقة" حول بناية المدرسة، كما تقول إدارة أراضي إسرائيل التي هدمت المدرسة.
قصة هدم المدرسة تشكل محوراً مركزياً في هذا الكتيب وتأخذ حيزاً لا يقل عن نكبة القرية عام 1948. فقد تمّ هذا الحدث مؤخراً وعايشه المهجّرون والمهتمّون بمسكة بألم وأسى شديدين. فهو عملية تهجير للحاجة صفية للمرة الثانية من بلدها، وهو محاولة لمحو آخر شاهد على وجودية مسكة، وهو إعلان حرب الأحفاد الذين يطالبون بعودتهم إلى أرضهم، وهو صورة أخرى من صور التنكيل والقمع ضد الفلسطينيين وضد هويتهم وهو برهان على أن النكبة الفلسطينية ما زالت متواصلة.
أُعدّ هذا الكتيب بمناسبة ذكرى النكبة الـ 61 لمسكة ولفلسطين عامة، حيث سننظم زيارة لأطلال القرية، وجمعنا فيه معلومات تاريخية عن القرية وأتينا بشهادات وذكريات لاجئين ولاجئات – في الطيرة وفي إربد - حول نكبة مسكة وحول الحياة فيها قبل النكبة. كما أجملنا فيه بالتعاون مع لجنة مهجري مسكة كل الفعاليات والخطوات الأخيرة التي تمّت هناك قبل وبعد هدم المدرسة. يشمل الكتيب مراسلة "زوخروت" مع إدارة أراضي إسرائيل والكلمة الأولى التي ألقيت باسم زوخروت في مسكة بشهر نيسان 2002، وخاطرة كتبتها طل هران بعد زيارتها مسكة وسماع حديث الحاجة صفية هناك. يشمل الكتيب كذلك على خرائط تاريخية وصور.
هذا هو الكتيب الـ 32 من سلسلة ذاكرات القرى المهجرة التي تصدرها جمعية زوخروت، صدر قبله كتيبات عن المواقع المنكوبة التالية: السُّميرية، سمسم، الراس الأحمر، عين كارم، عجور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، حطين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، اجليل، اللجون، سحماتا، الجولان، اسدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.
"زوخروت"
نيسان 2009

כדי שלא נאבד את הזיכרון!

דבר וועד העקורים של מסכה

החוברת שבידיכם היא עוד פרי שהניב שיתוף הפעולה בין "וועד עקורי מסכה" המאגד בעיקר את הבנים והנכדים של עקורי הכפר שמתגוררים בעיר טירה הסמוכה, לבין עמותת "ד'אכראת – זוכרות" שמטרתה להיידע את החברה היהודית הישראלית בנכבה הפלסטינית.

ניתן להגיד ששיתוף פעולה זה עבר תפנית משמעותית באפריל 2005, באותה תקופה שופץ בית הספר היסודי בכפר והוא הפך להיות מרכז תרבותי שאירח מספר לא מבוטל של אירועי תרבות, וזה שימש התחלה סימבולית למימוש "זכות השיבה" בשטח, כיוון שבני הכפר וחבריהם עשו מבית הספר מקום מפגש אליו הכניסו אמצעים בסיסיים שנדרשו לניהול חיים במקום, והפכו אותו למקום מפגש לדיונים פורים ולפעילויות תרבותיות.

החוברת הזו, מספרת בקיצור את סיפורו של הכפר והנכבה שלו, אבל זה לא נעצר שם, בדיוק כמו הזמן שלא נעצר ולוקח אותנו לעתיד. סיפורו של הכפר הבודד הפך להיות עמוד תווך נוסף בכל נושא הפליטים וזכותם המלאה לשיבה כתנאי הכרחי בכל הסכם שלום צפוי.

חוברת זו הינה צעד ראשון לתיעוד הסיפור שלנו, בהמשך אנו מקווים ומתכננים להשיק את אתר האינטרנט של "וועד עקורי מסכה" בתקווה ליצור קשרים ושיתוף פעולה עם כל עקורי הכפר בכל מקום בו הם נמצאים עלי אדמות!

נשאר רק לציין שפעולות הוועד הדאיגו עד מאוד את הרשויות במדינה, מה שהוביל אותם , בקיץ 2006 , להרוס את בניין בית הספר. זהו עוד פשע שאינו מפתיע אך גם לא ירתיע אותנו מלהמשיך את הפעילות שלנו. הצלחתנו ב "הרגזת הרשויות" מצביעה על נכונות הדרך בה אנו צועדים, ונאמר כאן שזה אפילו סוג של שביעות רצון, או כמו שאמר מחמוד דרוויש:

ישנו משהו באדמה זו שראוי לחיות בשבילו

פחד הפולשים מהזיכרונות

וועד עקורי מסכה

ועד עקורי מסכה

אפריל 2009

لأن الضباع ستأكلنا إن فقدنا الذاكرة !

كلمة لجنة مهجري مسكة

هذا الكراس هو ثمرة أخرى للتعاون ما بين "لجنة مهجري مسكة التي تضم بالأساس، أبناء القرية وأحفادهم ممن بقوا في مدينة الطيرة المجاورة وبين جمعية "ذاكرات - زوخروت" الهادفة إلى تعريف المجتمع الإسرائيلي بحقيقة النكبة.

نستطيع القول بأن هذا التعاون والنشاط الفعال شهد نقلة نوعية في نيسان 2005، مع ترميم مبنى المدرسة الإبتدائية في القرية وتحويله إلى مركز ثقافي احتضن عددا لا بأس به من الأمسيات الثقافية، فكان بداية رمزية لتطبيق "حق العودة" على الأرض، حيث أن أبناء القرية وأصدقاءها وفروا فيه كل ظروف المعيشة الأساسية وصار ملتقى لهم، ومكانا للسمر والحوارات والإبداع.

هذا الكراس، يحكي باقتضاب قصة القرية ونكبتها لكنه لا يتوقف هناك، تماما كما أن الزمن لم يتوقف إنما يشير إلى المستقبل، وإلى تحويل قصة هذه القرية العزلاء إلى رافد آخر يدعم قضية اللاجئين والحق الحتمي بالعودة كشرط مصيري لأي تسوية سلمية متوقعة.

هذا الكراس خطوة واحدة في الطريق إلى توثيق روايتنا بشكل مهني، وفي هذا الصدد نأمل أن يدشن قريبا موقع إلكتروني لـ "لجنة مهجري مسكة" وأن نمد جسور التعاون مع أبناء القرية في كافة أماكن تواجدهم، نحو المستقبل!

بقي أن نشير هنا بأن عمل اللجنة أقلق السلطات بشكل جدي، فقامت في صيف 2006، بهدم مبنى المدرسة، وهي جريمة متوقعة أخرى لا تثنينا عن إصرارنا، بل بالعكس، فإن نجاحنا بإغاظة الطغاة هو بوصلة لصحة الطريق، بل نزيد ونقول بأننا ننظر إليه بشيء من التشفي، أولم يصدق محمود درويش بمقولته:

على هذه الأرض ما يستحق الحياة
خوف الغزاة من الذكريات

لجنة مهجري مسكة
نيسان 2009

הכפר מסכּה

לפני 1948

הכפר עמד במרחק של 15 ק"מ מהעיר טולכּרם על גבעה חולית בגובה של כ- 50 מטר מעל פני הים במישור החוף, לאורך גדה צפונית של ואדי. הוא היה מקושר בדרכים משניות אל הדרך הראשית המובילה לטולכרם ולדרך החוף. נראה שהכפר נוסד ע"י אבותיו של שבט מִסְכּה שבניו היגרו לאזור עוד בימים המוקדמים של ההתיישבות המוסלמית. הזיהוי של הכפר עם שבט זה אינו וודאי. בכל מקרה כפר אחר עם שם זהה ובמיקום שונה היה קיים ב- 1596 באזור של הר אלשאמי שבמחוז שכם. לפי ההיסטוריון הערבי אלספדי (מת ב- 1362), ישנם מספר מלומדים מסלמים שמיוחסים למִסְכּה, כמו הלשונאי עבד אלמנעם אלמסכּי אלאסכּנדראני (מת בקהיר ב- 1235). לפי הגיאוגרף הערבי יאקוּת אלחַמַוִי, מִסְכּה היה ידוע בשל פירותיו, בעיקר תפוח המִסְכּ (תפוח מבושם), שככל הנראה הובא למצרים ע"י הוַָזיר אלחסן אליַָאזוּרי (מת ב- 1058). הקצין הצרפתי קלייבר עבר כאן עם כוחותיו בדרכו לעכו במהלך פלישת נפוליאון ב 1799-.

בסוף המאה ה-19 מִסְכּה היה כפר קטן המונה כ- 300 נפש. בשנת 1944/5 גרו בו 880 תושבים. עצי זית ניטעו מדרומו ומצפונו, עצי משמש ושזיף היו מפוזרים בכפר. תבנית הכפר הייתה רבועה וחולקה לארבעה חלקים שאינם שווים ע"י שני רחובות שהצטלבו במרכז הכפר. בשנת 1931 נספרו בכפר 123 בתים. בצפון, הרחק מהנחל - נבנו בתים חדשים בסוף תקופת המנדט הבריטי. האוכלוסייה המוסלמית תחזקה במקום מסגד ובי"ס יסודי. חלק מהאדמות הסובבות את הכפר היו מיוערות אך יערות אלה נכרתו ובמקומם ניטעו עצי פרי. מסביב לכפר היו מספר מקורות מים שופעים - בעיקר בארות. המים סיפקו את צרכי גידולי ההדרים שתפסו חלק נכבד מאדמות הכפר. ב- 1944, היו בבעלות תושבי מסכּה 4924 דונם אדמה, מהם 1115 דונם כוסו בהדרים ובבננות, ב- 3245 דונם נוספים גודלו דגנים שונים. 304 דונם נוספים שהושקו הוקדשו לגידול עצי פרי אחרים. כמו כן גידלו בכפר גם מלפפונים ואבטיחים. בדרום מערב מתנשא תל ד'הרת אלסֻוַָאנה בו נתגלו עדויות להתיישבות פרה-היסטורית.

הכיבוש והגירוש

קציני ההגנה הורו לתושבי הכפר לעזוב את בתיהם ב- 15 באפריל 1948 אולם ההוראה לא בוצעה. מספר ימים אח"כ ב-20 ו-21 באפריל יחידות של חטיבת אלכסנדרוני תקפו את מסכה וגירשו בכוח את התושבים. גירוש זה התבצע במסגרת מבצע גדול יותר של פיקוד ההגנה שנועד לוודא גירוש של כל התושבים הערבים ממישור החוף שבין תל אביב לזיכרון יעקב בשבועות שלפני ה-15 במאי.

בתחילת יוני, הקק"ל הרסה את הכפר יחד עם מספר כפרים נוספים. הרס זה נתבצע למרות התנגדות מסוימת של מפלגת השמאל הישראלי - מפ"ם. ב-16 ביוני כתב ראש הממשלה דוד בן גוריון ביומנו שהריסת מסכה מתקדמת. בכל מקרה בן גוריון נמנע מלתת לקק"ל אישור בכתב לביצוע ההרס במסכה ובכפרים אחרים, ככל הנראה כדי למנוע הסתבכות שלו במעשה.

ישובים ישראלים על אדמות הכפר

שדה ורבורג נוסד ב- 1938 על אדמות שבאופן מסורתי היו שייכות לכפר. מושב משמרת, נוסד ב 1946, גם הוא קרוב לאתר מצפון מערב וגם הוא יושב על אדמות הכפר. קיבוץ רמת הכובש, נוסד ב 1932, נמצא בערך ק"מ אחד מערבית לאתר אך לא על אדמות הכפר.

הכפר היום

השטח מכוסה כולו בפרדסים. שיחי צבר צומחים על היקף הכפר ההיסטורי. ביה"ס שמנה שני חדרים עמד על תלו ושימש כמחסה לשומר הפרדסים, [עד שמנהל מקרקעי ישראל הרס אותו ביולי 2006. על כך ניתן לקרוא ולראות בחוברת זו]. ניתן עדיין לראות מסגרות בטון גדולות של בתי הכפר. על רוב אדמות הכפר ניטעו פרדסים ע"י הישראלים.

המקור: Walid Khalidi; <u>All that remains</u>, the institution for palestine studies, u.s.a. 1992.

תרגום: אהוד בורוביץ'

مسكة

تقع قرية مسكة المهجرة في السهل الساحلي لأرض فلسطين التاريخية، وهنالك قصص مختلفة حول نشأتها وتسميتها، ويقال بأن القرية سميت بهذا الاسم نسبة إلى قبيلة (مسكة) من قضاعة القحطانية التي نزلت هذا المكان في صدر الاسلام، إلا أن علاقة هذه القبيلة بالقرية غير مثبتة، واستنادا الى الجغرافي العربي ياقوت الحموي (توفي سنة 1229) كانت مسكة مشهورة بفاكهتها ولاسيما تفاح الحسن اليازوري الذي توفي في سنة 1058 وقد مر القائد الفرنسي كليبر وجنوده بالقرية وهم في طريقهم الى عكا في أثناء الحملة النابليونية سنة 1799

وكانت قرية مسكة تقع على بعد 15 كيلومترا جنوب غرب مدينة طولكرم، وتحدها شمالاً مدينة الطيرة، و من الجنوب قرية كفر سابا المهجرة ومن الغرب قرية الحرم (سيدنا علي) المهجرة، وترتفع عن سطح البحر حوالي 50 مترا. وكانت تابعة لقضاء طولكرم، أقرب المدن الفلسطينية إليها.

بلغت مساحة أراضي القرية 8076 دونما اضافة الى 5882 دونما كانت تعرف بـغابة مسكة، وأما عدد سكانها فقد بلغ في العام 1922 حوالي 440 نسمة بينما ارتفع في العام 1945 الى 880 نسمة، وفي العام 1948 إلى 1021 نسمة.

وشردت القرية في 18.4.1948، عقب شن حرب نفسية رهيبة ضد سكانها، وتهديدهم بتنفيذ مجزرة مشابهة لمجزرة دير ياسين. وقد خرج آخر شيخين منها في 20.4.48، وتشتت أبناء القرية في كافة أصقاع الأرض، وأما موقع القرية فقد سلّم إلى إسرائيل، ضمن اتفاقية رودس الموقعة في العام 1950، ومنذ ذلك الحين انقطعت علاقة أبنائها الفعلية بها، إلا من بقي واستقرّ في مدينة الطيرة المجاورة، والتي ظلت صامدة وضُمّت هي أيضا إلى إسرائيل في ذات الاتفاقية.

لم تنته جريمة السلطات الإسرائيلية في العام 1948، ففي العام 1951، وبعد عامين على "الإستقلال" قامت الجرافات الإسرائيلية ودون أي مبرر مباشر، بتجريف القرية عن بكرة أبيها وتسوية منازلها وقبورها على حد سواء مع وجه الأرض، علما أن عدد منازل القرية في حينها وصل إلى

197 منزلا، ولم يبق من آثار القرية إلا المسجد والبئر، وأما المدرسة، فقد هدمت صيف 2006، بمحاولة سلطوية لمنع أبناء القرية من التردد عليها وإحياء ذكراها وذكرى نكبتها. بعد النكبة وهدم القرية استغلت معظم أراضيها لزراعة الحمضيات، لصالح شركة "مهَدرين" الإسرائيلية، كما توسعت على أرضها مستوطنتا سدي فاربورغ ومشميرت، بينما تظل بعيدة عن متناول أبنائها المهجرين والذين بلغ عددهم وعدد ذريتهم في الإحصائية الأخيرة عام 1998، نحو 6269 نسمة.

أطلال المسجد
שרידי המסגד

הקמת וועד עקורי מספה

בחודש אפריל 2005, ערב יום הזיכרון ה 57 לנכבה,הקימה קבוצת צעירים,דור שלישי לנכבה,אשר גרים בטירה,לא רחוק מהכפר שלהם, את "וועד עקורי כפר מספה". הם החליטו לתעד את הסיפור של כפרם ואת הסבל של אבותיהם,כדי להגן על העתיד.

להלן אירועים שהוועד קיים:

היוזמה במאי 2005 - ביקור רב משתתפים לכפר, אשר השתתפו בו עשרות מבני הכפר ותומכיהם בנוסף לחברי עמותת "זוכרות". במהלך הביקור,ניטעו שתילי זית
ותאנים.
לאחר מספר ימים,נעקרו השתילים, נחסמו הדרכים המובילות לבית הספר ונסגרה דלתו, ע"י הרשויות.
היוזמה נמשכה - הוועד פתח מחדש את בניין בית הספר והפך אותו ל"מועדון תרבות". הערב התרבותי הראשון נערך ביום 11.5.05 בו התארח הסופר סלמאן נאטור, והציג את המחזה שלו "זיכרון". תגובת הממסד לא איחרה לבוא . הם גידרו את בניין בית הספר בגדר תיל.
הפעילות המשיכה עם שני ערבי תרבות ביולי 2005. בערב הראשן התארח הסופר, היהודי ממוצא עיראקי,סמי מיכאל. בשני השתתפו עשרות אמנים לרבות ציירים, ביחד עם פעילים ובני הכפר נערכה פעילות אומנותית ופוליטית. הגדר נהפכה למיצג מחאה אומנותי גדול. השלטונות הגיבו בעצבנות טיפשית,קרעו את הציורים.
שנה לאחר מכן ב 3.5.06 , ביום השנה ה 58 לנכבה, קיימנו בין שרידי הכפר את הצגת התאטרון "דוד מתא" אשר סיפר בה השחקן לֶטף נֻוֵיסֵר את סיפור הנכבה לילדים.
הפעם,התגובה הגיעה לסף השיגעון, דחפוריהם של השלטונות הרסו את בניין בית הספר ונטעו במקומו עצי הדרים כדי להסתיר את הפשע.
תגובתנו הייתה סרטוטו מחדש של שטח בית הספר ונטיעת 30 שלטים שנשאו את שמות התלמידים אשר למדו בבית הספר לפני הנכבה.
במאי 2007 קיימנו לראשונה את יום הזיכרון לנכבה ללא בניין בית הספר. ובכל זאת הכנו תוכנית מיוחדת לילדים , הם ציירו ציור קיר ענק.
הפעם לאחר שהבינו שההרס לא עצר את הפעילות, השלטונות לא הגיבו.

מטרות וועד עקורי מספה

מטרת פעילויות הוועד היא פתיחת תיק העקורים מחדש ובעוצמה, בפנינו שתי משימות :
אחת, תיעוד הנרטיב ושימורו למען הדורות הבאים, מתוך אמונה שהנכבה היא אמת היסטורית מוחלטת ואין להתמקח עליה, חייבים לעשות הכל כדי שלא תישנה.

השנייה, נטיעת התקווה בלבבות האנשים ומאבק נגד הייאוש שהביא חלק מהם לכדי קבלת פיצויים וויתור על אדמותיהם.
ויתור על האדמה הינו חטא גדול שעליו אין מחילה, למרות שישנו הכרח לקרוא חטא זה בתוך ההקשר ההיסטורי, ולמרות שהממשל הצבאי והכישלון הצורם במלחמת 67 הביסו את מי שהנכבה בזמנו לא הצליחה להביס ולמרות שפת הלחם היא זו שהביסה את מי שלא הצליחו החולשה, הייאוש וערמומיות ספסרי הקרקעות להביס.
הוועד בטוח בכך שפעילויותיו יחזירו את התקווה ויחזקוה ויחסמו כל ניסיון דומה בעתיד להשמלט את אדמותינו מתוך העיקרון שכל שעל הוא יקר והינו נחלת הכלל, וכי ויתור עליו ייחשב כבגידה בכלל הפליטים.
הוועד לא מכיר בלגיטימיות של עסקאות מכירת הקרקעות. עסקה בין מוסדות מדינה חזקה לבין פליטים ועקורים מאויימים אינה עסקה. הפולש מטרתו להשתלט על אדמות הפליטים ומפעיל שיטות שונות להשגת מטרה זו, בכללן לוחמה פסיכולוגית, תחבולות, הפחדות ופיתויים.
היעד של הוועד לטווח הרחוק הוא שיבה לכפר. לא רק ע"י בקשות, סיסמאות ומאבקים, אלא גם דרך יישום סיסמאות אלה בשטח, פשוט לחזור לאדמה ולכפר. לחזור לעתיד .

تغريد شبيطة
תע'ריד שביטה

تأسيس لجنة مهجري قرية مسكة

في نيسان 2005، وعشية الذكرى الـ 57 للنكبة، قامت مجموعة من أبناء القرية الشباب، ممن يعدّون على الجيل الثالث للنكبة وممن بقوا على مرمى حجر من قريتهم، في الطيرة، بتأسيس "لجنة مهجري قرية مسكة"، وقد قرروا توثيق قصة قريتهم ومعاناة أجدادهم، صونا للمستقبل. نجحت هذه اللجنة بترميم مبنى المدرسة، خلال وقت قصير، وقامت بالتعاون مع جمعية "ذاكرات - زوخروت" الإسرائيلية التقدمية بعدة نشاطات. كان رد السلطة الإسرائيلية عليها همجياً، إذ قامت السلطة بهدم مبنى المدرسة الذي تحول بعد ترميمه إلى ناد ثقافي، وفيما يلي، سرد مقتضب لتسلسل الأحداث:

- مبادرتنا في أيار 2005، وتتويجاً للترميمات، كانت إحياء ذكرى النكبة بزيارة ضخمة إلى القرية شارك بها العشرات من أبناء القرية والمتضامنين إضافة إلى أعضاء جمعية " ذاكرات - زوخروت". خلال هذه الزيارة تم غرس أشتال الزيتون والتين. إلا أنه بعد أيام قليلة، اقتلعت هذه الشجيرات وقامت السلطات بتجريف الطرق المؤدية إلى المدرسة وبإقفال بابها!

- مبادرتنا تطورت بإعادة فتح مبنى المدرسة، بل وبالإعلان عنه "ناديا ثقافيا" وعقد الأمسية الثقافية الأولى في 11.6.05 حيث تم استضافة الكاتب سلمان ناطور والذي عرض مسرحيديته الهادفة "ذاكرة". وهنا جاء رد السلطة و"مديرية أراضي إسرائيل"، بتطويق المدرسة وتسييجها بشكل كامل.

- مبادرتنا استمرت بتنظيم أمسيتين حاشدتين في تموز 2005. في الأمسية الأولى تمت استضافة الكاتب التقدمي، عراقي الأصل، سامي ميخائيل، والأخرى كانت باستضافة عشرات الفنانين والرسامين، إذ أقمنا برنامجاً فنياً سياسياً ضد تطويق المدرسة وجعلنا من السياج لوحة فنية احتجاجية. ردّت السلطة بعصبية بلهاء ومزقت تلك اللوحات.

- مبادرتنا للسنة التالية، وتحديدا في 3.5.06، كانت إحياء الذكرى الـ 58 ليوم النكبة بعرض مسرحية "العم متّى"، التي يسرد الفنان لطف نويصر من خلالها، قصة النكبة للأطفال. رد السلطة هذه

لاجئة
פליטה

المرة جاء مجنونا للغاية، فقد قامت جرافاتها بهدم المدرسة نهائيا وغرس أشجار الحمضيات مكانها للتغطية على الجريمة، فكان ردّنا في 19.8.06 بإعادة ترسيم المدرسة المهدومة وبغرس نحو 30 يافطة حملت أسماء طلاب تعلموا في هذه المدرسة قبل النكبة.

- مبادرتنا في السنة التالية، في أيار 2007، كانت إحياء ذكرى النكبة للمرة الأولى دون مبنى المدرسة، إلا أننا أقمنا برنامجاً خاصاً للأطفال ليرسموا على جدارية عملاقة، القرية كيف يتخيلونها. وهذه المرة، وبعد أن فهمت بأن الهدم لم يثننا، إمتنعت السلطة عن الرد بتاتا!!

أهداف لجنة مهجري مسكة

تهدف من خلال نشاطاتها هذه إلى إعادة فتح ملف المهجرين من جديد وبقوة، وأمامنا هدفان، نهدف إلى توثيق الرواية والحفاظ عليها، لتتناقلها الأجيال، فالنكبة حقيقة تاريخية مطلقة لا تجوز المساومة عليها، ويجب العمل على منع تكرارها. وتهدف أيضاً إلى زرع الأمل في الناس ومحاربة اليأس الذي أدى بالبعض الى القبول بالتعويضات وتصفية الأرض.

هنالك اتفاق على أن التفريط بالأرض خطيئة لا تهاون معها، حتى وان كانت هنالك ضرورة لقراءة هذه الخطيئة ضمن السياق التاريخي، وحتى ان هزم الحكم العسكري البغيض والنكسة الكبرى من لم تهزمه النكبة، وحتى ان كانت لقمة الصغار هي من هزمت من لم تهزمه النفس الضعيفة وضيق الأمل أو خبث السماسرة.

هذا المسلسل انتهى، واللجنة واثقة أن نشاطها سيعيد الأمل ويعززه ويمنع أي محاولة من هذا النوع في المستقبل، فكل شبر غال وهو ملك للجميع والتفريط به طعن الجميع.

وترى اللجنة أيضا بعدم شرعية صفقات بيع الأراضي. كأن يجيء لص الى دارك، يستوطن بها سنوات ويشغل ضدك حربا نفسية وبعد سنوات يقترح عليك شيئا من التعويضات.

وأما على المدى البعيد، فهمّ اللجنة هو العودة إلى القرية، ليس فقط عبر المطالب والشعارات الشرعية والنضالات المتبعة، انما بممارسة هذه الشعارات على الأرض، ببساطة أن نعود الى الأرض والقرية، أن نعود الى المستقبل.

مدرسة مسكة أصبحت ٥٠ طنّاً من الركام (ترجمة بتصرف)

اللجنة المحلية للتخطيط والبناء جنوب الشارون

استمارة بلاغ عن كمية مخلفات بناية

1. تفاصيل صاحب المشروع/ مقدم الطلب للرخصة: شركة مهدرين م.ض
2. تفاصيل محرر الطلب: ميره ليبني
3. تفاصيل طلب رخصة البناء
- منطقة: 7647
- قسيمة: 119
- رقم طلب الرخصة: 20050497
- استعمال الأرض: زراعي

4. كمية مخلفات البناية:
- نوع العمل: هدم
- مساحة المنطقة بالمتر الربع: 127,41
- كمية المخلفات (الطمم): 50 طناً

5. أنا الموقع أدناه حامل رخصة مهندس رقم 24410 أقر بهذا أن حساب حجم مخلفات البناية الآتية تفاصيلها أعلاه قد قُدم من قبلي .... وأنا أصادق على صحة الحسابات، كما أنه معلوم لدي أن عدم تنفيذ هذا التعهد هو كعدم موافاة شروط رخصة البناء .... ومعلوم لديّ أن منح استمارة 4 للبناية مشروط بعرض تصديق ووصْل استلام من موقع الطمر، على إزالة المخلفات طبقاً لكمية المخلفات المبينة في هذه الاستمارة.

الاسم: ميره ليبني، هندسة وبناء مدن 1-3-06

בית הספר של מספה הפך ל- 50 טון של פסולת

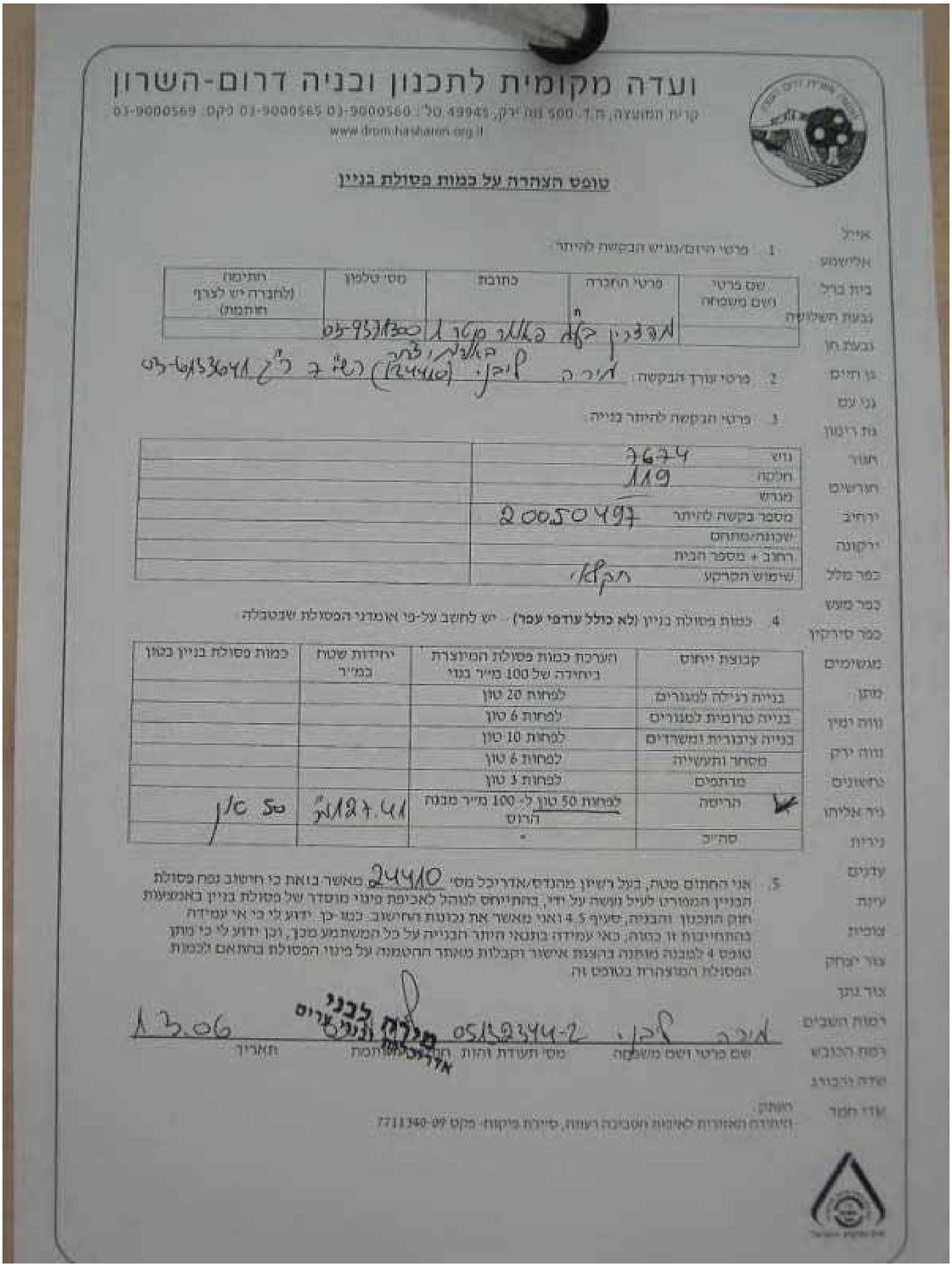

ועדה מקומית לתכנון ובניה דרום-השרון

קרית המועצה, ת.ד. 500 נווה ירק, 49945 טל: 03-9000560 03-9000565 פקס: 03-9000569

www.drom-hasharon.org.il

טופס הצהרה על כמות פסולת בניין

1. פרטי היזם/מגיש הבקשה להיתר:

שם פרטי ושם משפחה	פרטי החברה	כתובת	מס' טלפון	חתימה (לחברה יש לצרף חותמת)

2. פרטי עורך הבקשה:

3. פרטי הבקשה להיתר בנייה:

גוש	7674	
חלקה	119	
מגרש		
מספר בקשה להיתר	20050497	
שכונה/מתחם		
רחוב + מספר הבית		
שימוש הקרקע	חקלאי	

4. כמות פסולת בניין (**לא כולל עודפי עפר**) - יש לחשב על-פי אומדני הפסולת שבטבלה

קבוצת ייחוס	הערכת כמות פסולת המיוצרת ביחידה של 100 מ"ר בנוי	יחידות שטח במ"ר	כמות פסולת בניין בטון
בניית רגילה למגורים	לפחות 20 טון		
בנייה טרומית למגורים	לפחות 6 טון		
בנייה ציבורית ומשרדים	לפחות 10 טון		
מסחר ותעשייה	לפחות 6 טון		
מרתפים	לפחות 3 טון		
✓ הריסה	לפחות 50 טון ל- 100 מ"ר מבנה הרוס	127.41	50 טון
סה"כ			

5. אני החתום מטה, בעל רשיון מהנדס/אדריכל מס' 24410 מאשר בזאת כי חישוב נפח פסולת הבניין המפורט לעיל נעשה על ידי, בהתייחס לנוהל לאכיפת פינוי מוסדר של פסולת בניין באמצעות חוק התכנון והבניה, סעיף 5.4 ואני מאשר את נכונות החישוב. כמו כן ידוע לי כי אי עמידה בהתחייבות זו כמוה, כאי עמידה בתנאי היתר הבנייה על כל המשתמע מכך, וכן ידוע לי כי מתן טופס 4 למבנה מותנה בהצגת אישור וקבלות מאתר ההטמנה על פינוי הפסולת בהתאם לכמות הפסולת המוצהרת בטופס זה.

שם פרטי ושם משפחה	מס' תעודת זהות	חתימה וחותמת	תאריך
	051292344-2		13.06

העתק:
היחידה האזורית לאיכות הסביבה רעננה, סיירת פיקוח- פקס 09-7711340

אייל
אלישמע
בית ברל
גבעת השלושה
גבעת חן
גן חיים
גני עם
גת רימון
חגור
חורשים
ירחיב
ירקונה
כפר מלל
כפר מעש
כפר סירקין
מגשימים
מתן
נווה ימין
נווה ירק
נחשונים
ניר אליהו
נירית
עדנים
עינת
צופית
צור יצחק
צור נתן
רמות השבים
רמת הכובש
שדה ורבורג
עדי חמד

להלן נוסח הפנייה של עמותת זוכרות
למינהל מקרקעי ישראל
בעקבות הרס מבני בית הספר של מסכה

1 באוגוסט 2006

לכבוד:
מנהל מחוז מרכז
מנהל מקרקעי ישראל
רח' מנחם בגין 125, תל אביב-יפו

אדון נכבד,

<u>הנדון: הרס מבנה בית הספר של הכפר ההרוס מסכה</u>

לאחרונה נהרסו שני מבנים ששימשו בית-הספר של הכפר הפלסטיני מסכה שנכבש ב-1948 ונחרב ב-1952. להבנתנו ההרס נעשה ע"י מנהל מקרקעי ישראל. המבנים עמדו בשטח פתוח, בין פרדסים, בין קיבוץ רמת הכובש והמושבים שדה ורבורג ומשמרת.

עמותת "זוכרות" עוסקת בשימור זכר היישובים הפלסטיניים בארץ, שנחרבו במהלך ומאז 1948, הן במישור התיעוד והמחקר ההיסטורי, והן בניסיון לשמר את שרידי אותם יישובים.

יחד עם עקורי הכפר מסכה, החיים בטירה, קיימה "זוכרות" פעילויות רבות בשרידי הכפר, בעיקר סביב מבני ביה"ס הנדון. בפעילויות אלו השתתפו אלפי ישראלים, יהודים וערבים. מטרתם לקדם פיוס בין יהודים וערבים בארץ, תוך הכרה בנכבה הפלסטינית.

הידיעה על הרס המבנים גרמה לרבים צער רב. אנו תמהים מה היו השיקולים להרוס את המבנים. האם היו לכך תכניות מאושרות? נשמח לכל מידע שלכם בנושא.

זוכרות

فيما يلي الرسالة التي بعثتها جمعية زوخروت
إلى "إدارة أراضي إسرائيل"
بعد هدم مبنى مدرسة مسكة

1.8.2006

إلى حضرة مدير قضاء المركز في إدارة أراضي إسرائيل
شارع مناحم بيجن 125، تل أبيب – يافا

السيد المحترم،

الموضوع: هدم مبنى المدرسة التابع للقرية المهجرة مسكة

لقد هُدم مؤخراً المبنيان اللذان استعملا كمدرسة للقرية الفلسطينية التي احتلت عام 1948 ودُمّرت عام 1952. لقد تم الهدم، حسب تقديرنا، على يد إدارة أراضي إسرائيل. كان المبنيان موجودين في أرض مفتوحة، بين بيارات، بين كيبوتس رمات هكوبش والقريتين التعاونيتين سدي فربورج ومشميرت.

جمعية "زوخروت" تعمل على إحياء ذكرى البلدات الفلسطينية في البلاد، التي دمّرت خلال سنة 1948 وبعدها، على صعيد التوثيق والبحث التاريخي، وكذلك بمحاولة المحافظة على أطلال تلك البلدات.

لقد أقامت "زوخروت" بالتعاون مع مهجّري مسكة الذين يسكنون في الطيرة، فعاليات كثيرة بين أطلال القرية وخاصة قرب مبنيي المدرسة المذكورة. وقد شارك في تلك الفعاليات آلاف الإسرائيليين من يهود وعرب، الذين كان هدفهم تحفيز المصالحة بين اليهود والعرب في البلاد، من خلال الاعتراف بالنكبة الفلسطينية.
وحيث أن خبر هدم المباني سبّب للكثيرين أسىً كبيراً، فنحن نتساءل مستغربين عن الاعتبارات التي أدّت إلى هدم المباني. وهل كان لذلك تخطيط مصادق عليه؟
يسرنا تلقّي أي معلومات لديكم عن الموضوع.

زوخروت

להלן תשובת מינהל מקרקעי ישראל לזוכרות בנושא הרס מבנה בית הספר של מספה

מינהל | מקרקעי | ישראל

לשכת מנהל המחוז
ו' באלול, תשס"ו
30 באוגוסט, 2006
L:\דואר יוצא\2289.doc

לכבוד
מר איתן ברונשטיין - מנהל עמותת זוכרות
אבן גבירול 61,
דירה 2, תל-אביב 64362
א.נ.,

הנדון: מכתבך מ-1.8.06

אינני מכיר את העמותה אותה אתה מנהל ומה היא מטרת פנייתך.

מתוך בדיקה שערכתי אני מבין שאתה מתייחס למבנים שנהרסו בפרדס ליד מושב משמרת, שאתה מכנה אותם "מבנה בית הספר של הכפר ההרוס מיסכה".

השטח בו היו המבנים שנהרסו הינו שטח בניהול מינהל מקרקעי ישראל שהוחכר בחוזה חכירה כדת וכדין, לחוכרים.
חוכרים אלו פנו אלינו, בבקשה לסייע להם בטיפול למניעת פעולות לא חוקיות בשטח שבחכירתם מאחר ואנשי הסביבה פלשו לשטחיהם, ניסו לשקם המבנים ההרוסים, קיימו הפגנות והתכנסויות תוך השגת גבולם, ניסו לשתול עצים ולגדר שטח המבנים.

כל הפעולות הללו הינן פעולות בלתי חוקיות שחלקן אף מהווה עבירות פליליות.

למבנים הללו הוצא היתר הריסה מהועדה המקומית לתכנון ובניה דרום השרון, לבקשת החוכרים.
היתר להריסה שניתן בועדה הנ"ל בישיבה מספר: 200603 בתאריך: 14.2.06.
העתק ההיתר תוכל וודאי לקבל מהועדה המקומית.

אנו, כנציגי בעלי הקרקע, סייענו לחוכרים בפעולתם למניעת השגות גבולם ובביצוע הריסת המבנים, כחוק וכך גם נעשה בעתיד.

בברכה,

ירון ביבי
מנהל המחוז

העתק: מר ישראל סקוף, מנהל אגף פיקוח – י"ם.
מר אהוד גבריאלי, מנהל מחלקת פיקוח – כאן.

מועדי קבלת לקוחות: ימים א,ב,ד: 08:00-12:30 . טל': 03-7632222 פקס': 03-7632132
שעות המענה הטלפוני במחלקות המקבלות לקוחות: ימים א,ב,ד: 14:00-16:00 ימים ג,ה: 12:00-16:00.
ביתר המחלקות: בימים א-ה: 08:00-16:00

מחוז המרכז: דרך מנחם בגין 125 קרית הממשלה, ת.ד. 7246, תל אביב 67012
אתר המינהל: www.mmi.gov.il שער הממשלה: gov www.gov.il

فيما يلي ردّ إدارة أراضي إسرائيل على رسالة زوخروت بشأن هدم مدرسة مسكة

إدارة أراضي إسرائيل
مكتب مدير القضاء

30.8.2006

حضرة السيد إيتن برونشطين – مدير جمعية زوخروت
شارع ابن جبيرول 61،
شقة 2، تل أبيب يافا
السيد المحترم

الموضوع: رسالتك من يوم 1.8.06

أنا لا أعرف الجمعية التي تدير وما هو هدف رسالتك.
من خلال الفحص الذي أجريته، أفهم أنك تتطرق للمباني التي هدمت في بيارة قرب القرية التعاونية مشميرت، والتي تسمّيها "مبنى القرية المدمّرة مسكة".
إن الأرض التي كانت المباني قائمة عليها هي أرض تابعة لإدارة أراضي إسرائيل، قد أجّرت بموجب عقد ضمان قانوني، للضّامنين.
لقد توجّه إلينا الضامنون، طالبين مساعدتهم في منع أعمال غير قانونية تجري في الأرض، إذ اقتحم ناس من المنطقة أرضهم، حاولوا ترميم المباني المهدومة، أقاموا مظاهرات وتجمّعات متجاوزين حدودهم، حاولوا غرس أشجار وتسييج منطقة المباني.
كل هذه الأعمال هي أعمال غير قانونية، وقسم منها يشكّل مخالفة جنائية.
لقد أُصدِر ترخيص بالهدم لهذه المباني من قبل اللجنة المحلية للتخطيط والبناء في جنوب الشارون، بناء على طلب الضامنين.
أصدر الترخيص بالهدم في اللجنة المذكورة في اجتماع رقم: 200603 بتاريخ: 14.2.06.
يمكنك بالطبع الحصول على نسخة عن الترخيص من اللجنة المحلية.
نحن، كممثلين عن أصحاب الأرض، ساعدنا الضامنين على منع انتهاك مُلكهم وعلى تنفيذ هدم المباني، حسب القانون، وهكذا سنفعل في المستقبل.

مع التحية
يرون بيبي
مدير القضاء

نسخة:
السيد يسرئل سكوف، مدير دائرة التفتيش – القدس
السيد إهود جبرئلي، قسم التقتيش – هنا

טל הרן במסכה

לפני כמה שנים, כש'זוכרות' היו לי חידוש מטלטל, ומה שנותר מבית הספר הקטן במסכה עדיין עמד על תלו, הגעתי בראשונה למקום, באחד מהסיורים. היו המון אנשים, הייתה הליכה קצת מאובקת, היו הופעות - נדמה לי - והיו עדויות. ובין הדוברים הייתה אישה מבוגרת מאוד בשמלת פלאחה, עיניה נוצצות וקולה איתן, והיא סיפרה על הימים ההם.

היא סיפרה על יחסי השכנות שהיו לתושבי מסכה עם איכרים יהודים שכנים ועוד. ואז הגיעה לספר על 'הבחורים של האצ"ל שהחלו להופיע בשדות ולהפחיד את הפלאחות.' אחר כך שאלתי מתי זה היה.

זה היה בשנת 1936 או 37. ואז התהפכה לי הארץ.

בצילום, אבא שלי על גב סוסת הנוטרים שלו, שהיה מספר איך שמר על שדות רמת הכובש.

1936 או 37.

רק שהוא היה אומר רמת הקוועץ' כי הקיבוצניקים האלה היו נמושות מבליגות שקשקשו עם השכנים.

הבית הקטן ששימש כבית הספר במסכה כבר איננו. אבל בלבי הוא שמור ועמו הארץ נשארת הפוכה.

ולמספרת אני חייבת התנצלות על כך שאז, דומעת, לא העזתי לגשת אליה.

טל (נווה שרת, לשעבר ערב אלסַוָאלְמֶה)

طَل هران في مسكة

قبل عدة سنوات، عندما كانت "زوخروت" بالنسبة لي تغييراً صاعقاً، وعندما كان مبنى مدرسة مسكة الصغير ما زال قائماً، وصلتُ للمرة الأولى إلى الموقع، في إحدى جولات "زوخروت". كان كثيرمن الناس، وكان مشي مع غبار، وكانت عروض – كما أعتقد – وكانت شهادات. من بين المتحدثين كانت امرأة مُسِنّة جداً في ثوب فلاحة، عيونها لامعة وصوتها قويّ، وتحدّثَت عن تلك الأيام.

تحدّثت عن علاقة الجيرة التي كانت لأهل مسكة مع فلاحين يهود جيران لهم، وغير ذلك. ثم وصلت للحديث عن " شباب الإيتسل الذين بدأوا يظهرون في الحقول ويخيفون الفلاّحات". فسألتُ متى كان ذلك؟. لقد كان في سنة 1936 أو 37.

عندها انقلبت أمامي الأرض.

في الصورة، أبي راكب على ظهر فرس الحراسة، وقد كان يحكي لنا كيف حرسَ حقول رمات هكوبش، عام 1936 أو 37.

إلاّ أنه كان يقول رمات "هكوفِعْتش" (بلغة الايديش معناها المسحوق) لأن هؤلاء "الكيبوتسيّين" كانوا "نواعم صبورين" وكانوا يثرثرون مع الجيران.

البيت الصغير الذي كان مدرسة لم يعد قائماً، لكنه محفوظ في قلبي ومعه تبقى الأرض مقلوبة. وإنني مدينة للسيدة التي تحدّثت باعتذار على أنني حينئذٍ، والدموع في عينيّ، لم أتجرأ للتقدم نحوها.

طَل (نفيه شَرِت، سابقاً عرب السوالمة)

قبل الهدم
לפני ההרס

بعد الهدم
אחרי ההרס

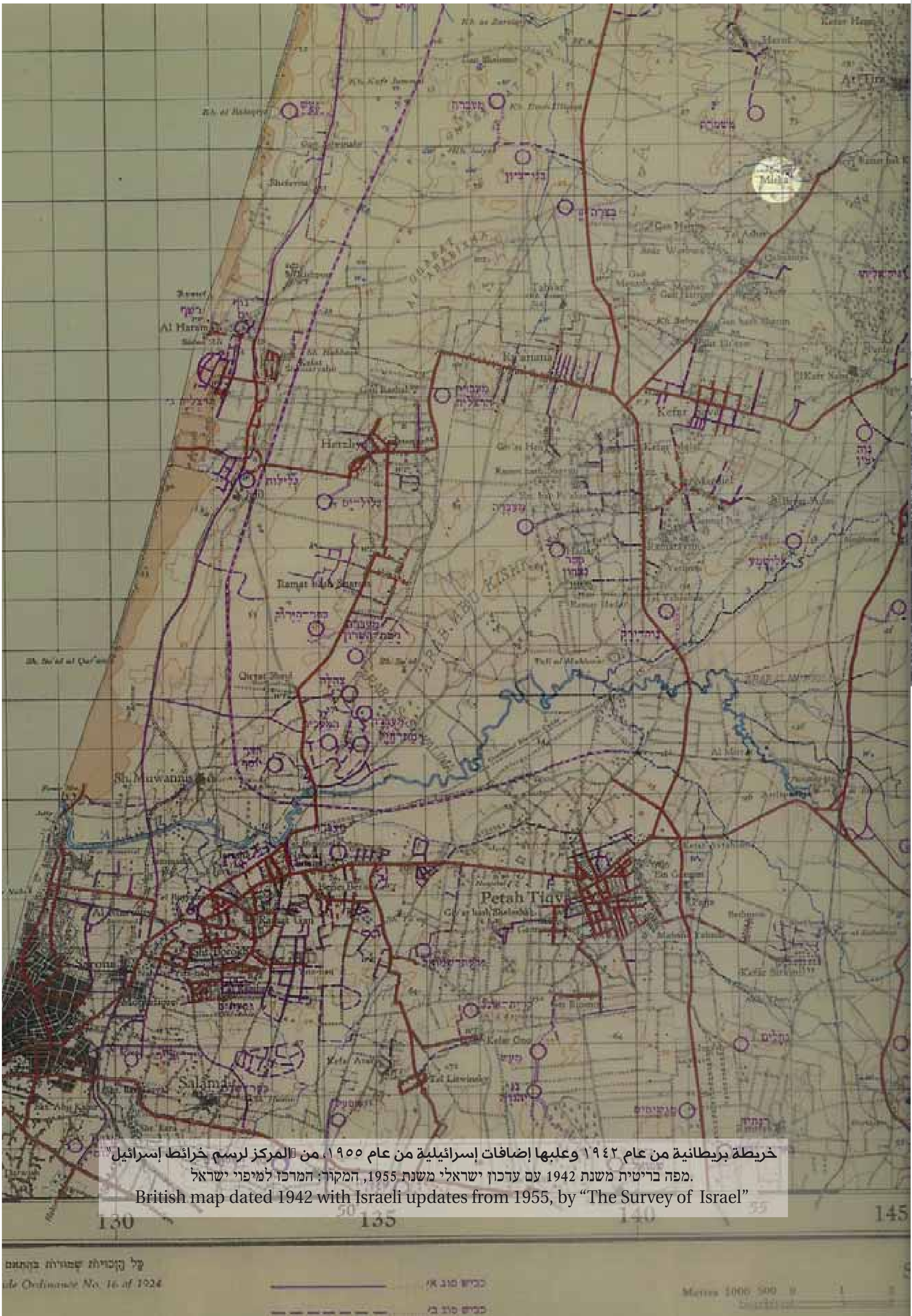

خريطة بريطانية من عام ١٩٤٢ وعليها إضافات إسرائيلية من عام ١٩٥٥، من "المركز لرسم خرائط إسرائيل"

מפה בריטית משנת 1942 עם עדכון ישראלי משנת 1955, המקור: המרכז למיפוי ישראל.

British map dated 1942 with Israeli updates from 1955, by "The Survey of Israel"

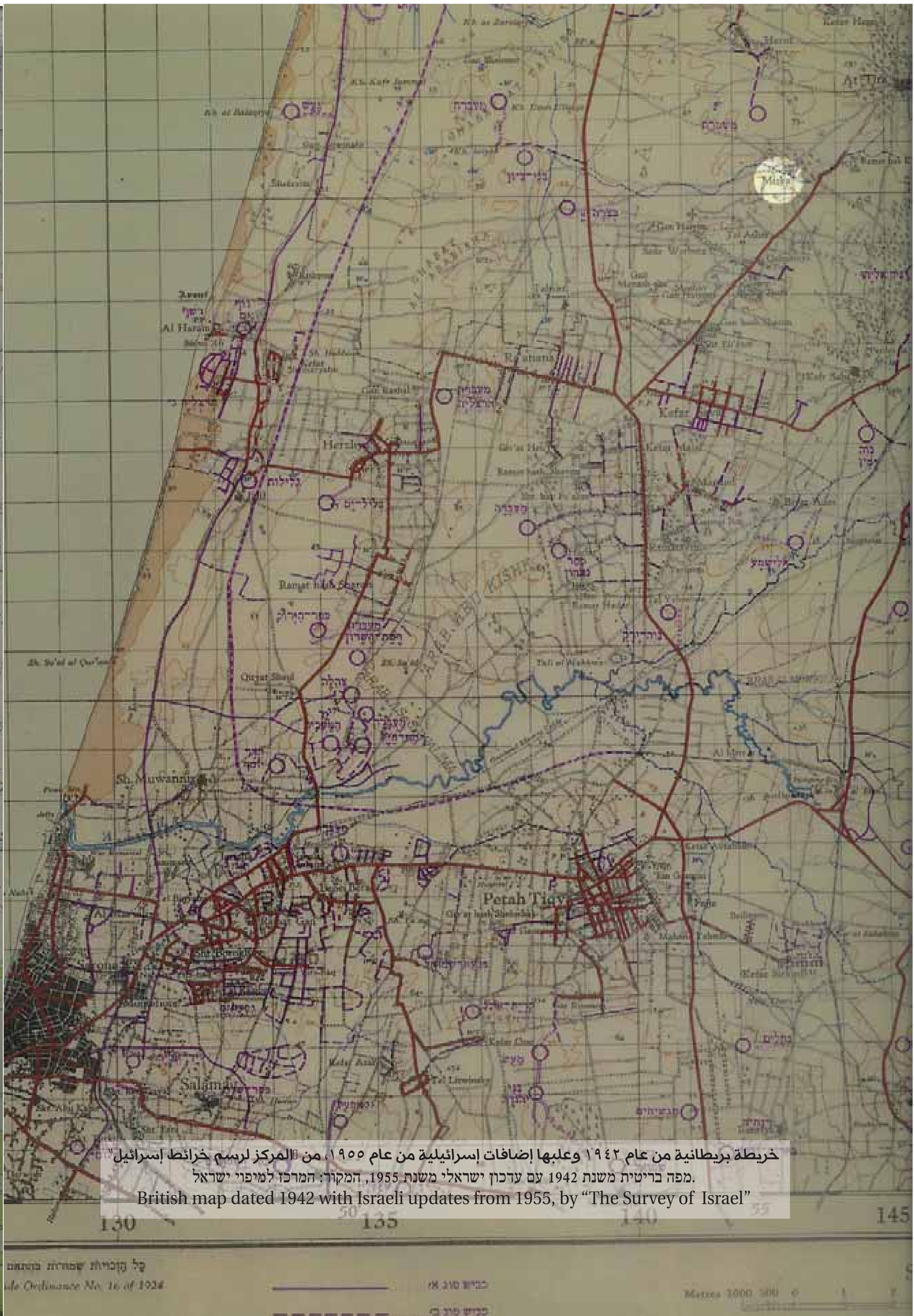

خريطة بريطانية من عام ١٩٤٢ وعليها إضافات إسرائيلية من عام ١٩٥٥، من "المركز لرسم خرائط إسرائيل"
מפה בריטית משנת 1942 עם עדכון ישראלי משנת 1955, המקור: המרכז למיפוי ישראל.
British map dated 1942 with Israeli updates from 1955, by “The Survey of Israel”

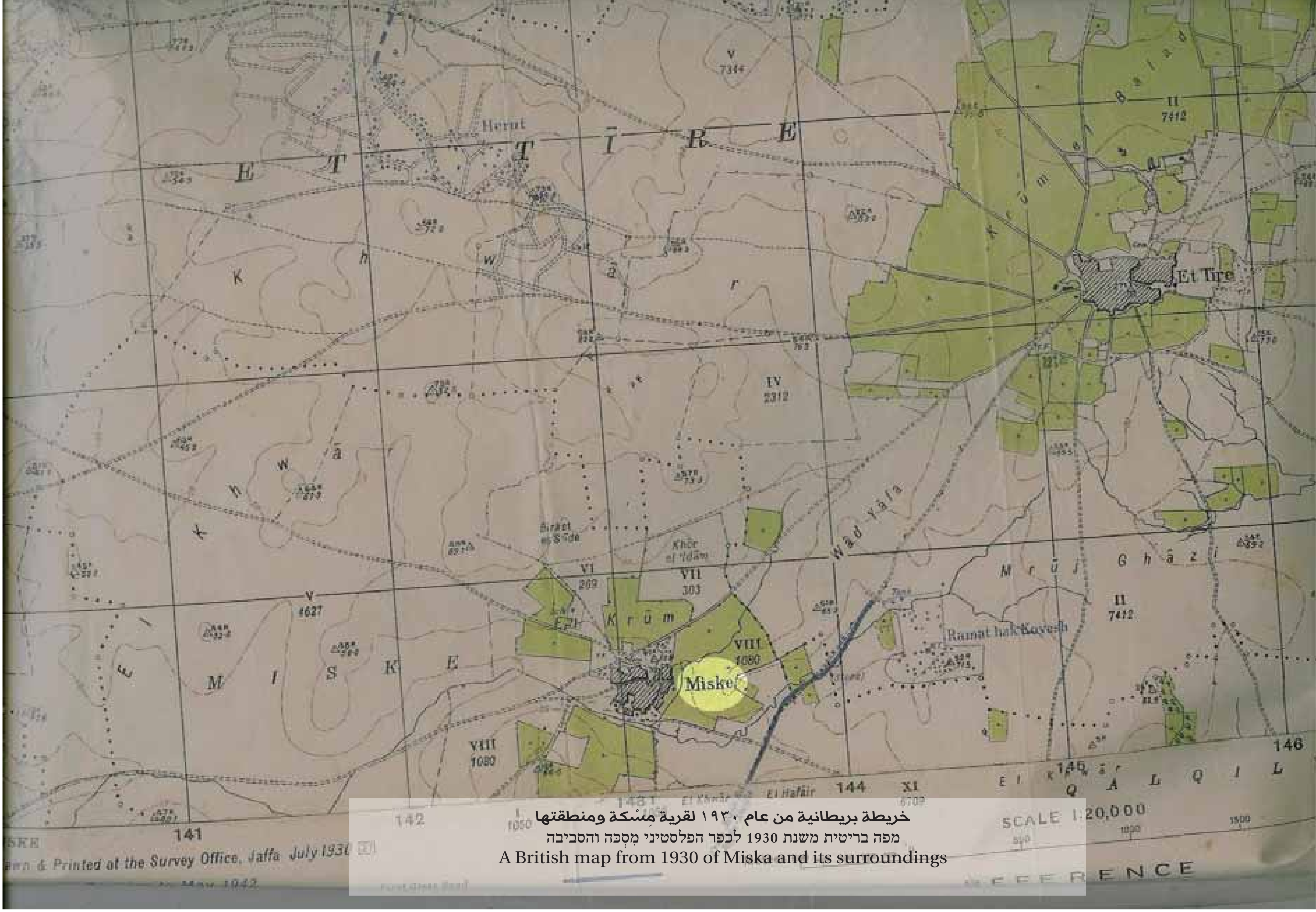

خريطة بريطانية من عام ١٩٣٠ لقرية مِسْكة ومنطقتها
מפה בריטית משנת 1930 לכפר הפלסטיני מִסְכָּה והסביבה
A British map from 1930 of Miska and its surroundings

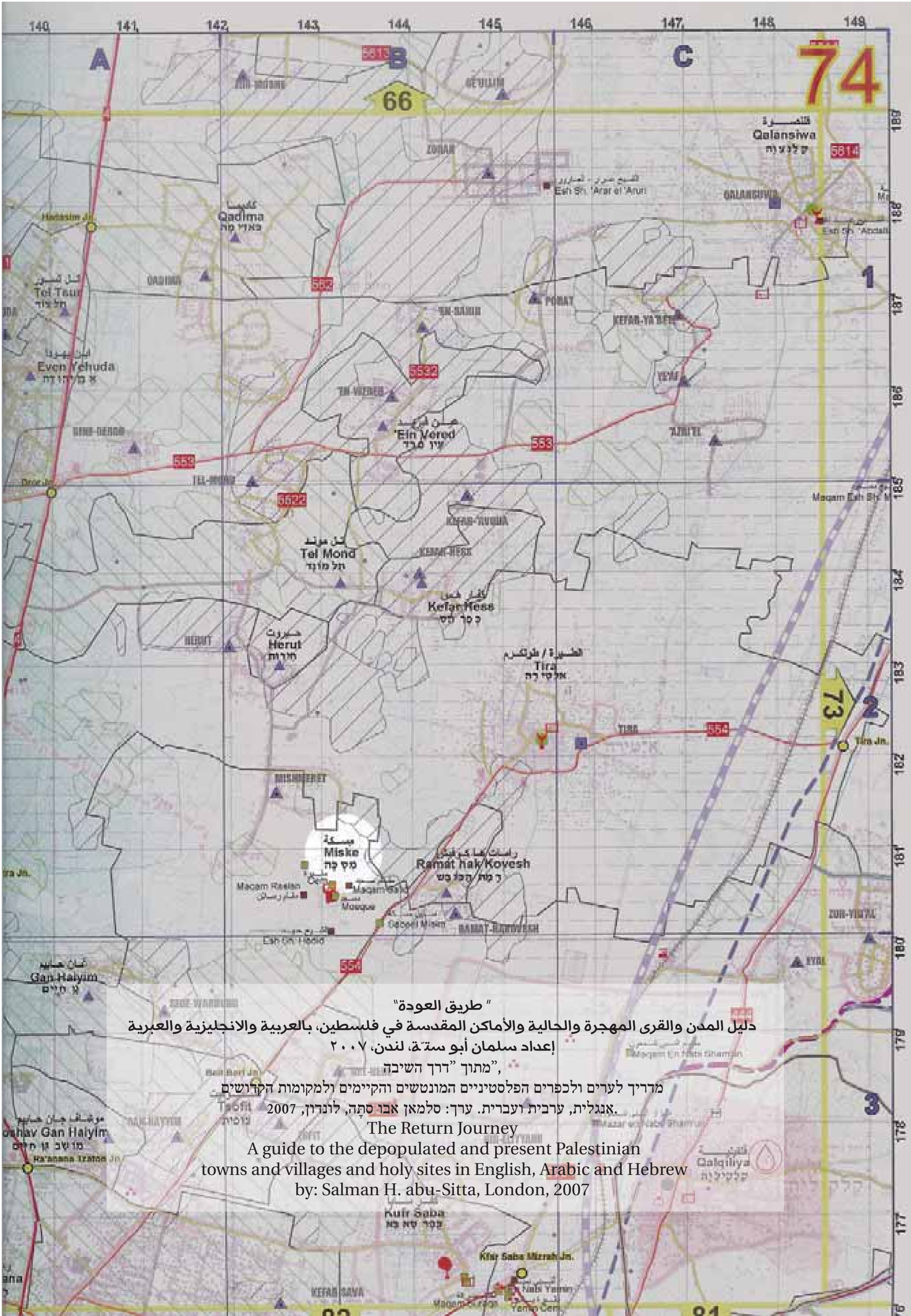

" طريق العودة"
دليل المدن والقرى المهجرة والحالية والأماكن المقدسة في فلسطين، بالعربية والانجليزية والعبرية
إعداد سلمان أبو ستّة، لندن، ٢٠٠٧
,"מתוך "דרך השיבה
מדריך לערים ולכפרים הפלסטיניים המונטשים והקיימים ולמקומות הקדושים
.אנגלית, ערבית ועברית. ערך: סלמאן אבו סתָּה, לונדון, 2007
The Return Journey
A guide to the depopulated and present Palestinian
towns and villages and holy sites in English, Arabic and Hebrew
by: Salman H. abu-Sitta, London, 2007

עדות

מר מסטפא אבו טאחון
תאריך לידה - 25.12.1936
תאריך פטירה - 29.9.2008
תאריך ראיון - 15.5.2007

מקום לידה - כפר מסכה, פלסטין
מקום פליטות - העיר ארבד, ירדן
שם האב - סלמאן עלי עוד
שם האם - אאמנה חאמד מחמד

מראיין - סעיד עג׳אוי, ירדן
במסגרת פרוייקט תיעוד ההיסטוריה
של הנכבה הפלסטינית
של אתר האנטרנט
www.palestineremembered.com

תמלול - תע׳ריד שביטה, יעאד שביטה
עריכה ותרגום- עמר אע׳באריה

שם הכפר שלי הוא מִסְכֶּה [מִסְכֶּה בערבית המדוברת של תושבי האזור, היא מסכָּה בערבית תקנית] על שם סוג של תפוחים שהמושלים הפאטמים הביאו לכפרנו ממצרים.

האדמה של מסכה היא אדמה מישורית. יש גבעה מצד דרום מערב עליה היה הכרם שלנו. שם יש קבר של השיח׳ רסלאן. שטח הכרם שלנו מגיע ל 35 דונם, והוא הכרם הכי גדול בכפר. סמוך לכפר מצד דרום, ישנו ואדי שמו ואדי אלדַ׳באחה. זה ליד חלקת אדמה שלנו שמהּ אלנַג׳אסה, 45 דונם רחוקים כחצי קילומטר מהכפר. הואדי הלך ממזרח למערב והמים זרמו רק בחורף.

מספר התושבים בכפר בשנת הנכבה היה 850 - 900. הכפר היה שייך למחוז טולכרם. היינו הולכים ממסכה לאלטירה ומשם לטולכרם. מרחק של 10-12 קילומטר. מסכה נמצאת דרום מערב טולכרם. הים התיכון נמצא מערבית למסכה. הכפר סידנא עלי רחוק מהכפר 7 קילומטר. מצפון למסכה יש כביש לאלטירה. גם קלנסוה צפונית למסכה. מדרום מערב יש ג׳לג׳וליה, כפר סאבא הערבית ואחריה קלקיליה. בינינו לבין אלטַיבה יש כ 7 קילומטר. וכפר סאבא רחוקה 3 קילומטר.

שכנים יהודים

מצד צפון מזרח יש מושבה ושמה רמת כובש. הקים אותה רוסי אחד. היא אדמות חקלאיות שיתופיות. במושבה הייתה מסעדה בה אוכלים כולם ביחד. במושבה הזאת אין לאנשים מגורים או בתים פרטיים, אלה בתים שייכים לסוכנות היהודית שהביאה אותם. אוטובוס היה מסיע אותם כל בוקר לעבודה ובערב היה מחזיר אותם. זאת רמת כובש שלידנו. רק קילומטר אחד מהכפר. מצד דרום נמצאת כפר סבא היהודית וממערב רעננה ומערבה ממנה נמצאת הרצליה. מושבות אלה קיימות בינינו לבין סידנא עלי. לפני 48 כפר סבא והרצליה היו גדולות אבל רעננה הייתה קטנה. מצפון הייתה מושבה שאני לא זוכר את שמה, אבל דרומית לה יש אזור ששמו ח׳ור

شهادة لاجيء

السيد مصطفى أبو طاحون
تاريخ الولادة - 1936\12\25
تاريخ الوفاة –29/9/2008
تاريخ المقابلة- 15/5/2007

مكان الولادة – قرية مسكة، فلسطين
مكان اللجوء - مدينة إربد، الاردن
اسم الوالد – سلمان علي عوض
اسم الوالدة - آمنة حامد محمد

أجرى المقابلة :
سعيد عجاوي، الأردن
ضمن مشروع التاريخ الشفوي للنكبة الفلسطينية التابع للموقع الألكتروني "فلسطين في الذاكرة"
www.palestineremembered.com

طباعة المقابلة :
تغريد شبيطة، يعاد شبيطة
تحرير بتصرف- عمر اغبارية

اسم قريتي مسكة, كان اسمها بالاول المسكينة، وسميت مسكة على اسم نوع تفاح جابوه الفاطميين من مصر لبلدنا. من هون أجا اسم البلد.

أرض مسكة كانت مستوية, وفي تلة من البلد لجهة غرب جنوب عليها كرمنا, في هناك ولي اسمه الشيخ رسلان. كرمنا مساحته 35 دونم وهو أكبر كرم بالبلد. أما الأرض فكلها مستوية وما في تضاريس جبلية . جنب البلد مباشرة من قبلة [جنوب] في واد اسمه وادي الذباحة, وهذا الواد بقرب قطعة أرض النا اسمها النجاصة وهي 45 دونم بيبعدن عن البلد نص كيلو.

الوادي كان ملاصق للقرية من الجنوب، يعني بيجي من الشرق لاتجاه الغرب. ما كان جريان مياه كل السنة. بس مياه الشتا.

عدد سكان القرية في عام النكبة كان 900-850, القرية إداريا كانت تابعة لطولكرم. كنا نطلع على الطيرة ومن الطيرة لطولكرم, كانت المسافة 12-10 كم, مسكة تقع بجهة الغرب الجنوبي من طولكرم. البحر الابيض المتوسط يحدّ مسكة من الغرب, وبلدة سيدنا علي اللي بتبعد 7 كم عن البلد. من جهة الشمال الطريق على الطيرة, ومن الطيرة طريق طولكرم. وقلنسوة كمان من جهة الشمال. ومن الجنوب الشرقي بتحدّنا جلجولية وكفر سابا العربية وبعدها بتيجي قلقيلية, المسافة بيننا وبين كفر سابا لم تتعدّى 3 كم. وبيننا وبين الطيبة وقلنسوة حوالي 7 كم.

من معالم مسكة منطقة سمّيت بظهر المقبرة, شمال القرية, وكان يتجمع أهل البلد في هذي المنطقة في ساعات الفراغ. ومعلم آخر هو جميزة دار ناصر على طريق الطيرة – مسكة، وزرعت شجرة عنب قرب الجميزة وشبّت عليها, كان طعم ثمرة شجرة العنب هذي قريب من طعم الجميز.

جيران يهود

من جهة الشرق الشمالي في مستعمرة اسمها "رمات كوفيش" اللي أسسها واحد روسي وكانت عبارة عن مزارع جماعية، وفي المستعمرة مطعم بيوكلوا فيه كلهم مع بعض. وهم بالمستعمرة

ג׳אד אללה [ח׳ור הוא שקע בין שתי גבעות], 145 דונם גידלנו בהם בוטנים. מכל הצדדים של ח׳ור ג׳אד אללה, שהיא אדמה של אבא שלי, יש אדמות ליהודים. בין הכפר לבין ח׳ור ג׳אד אללה יש אדמה ליהודים. כדי שנגיע לאדמה שלנו היינו עוברים באדמת היהודים. תמיד היינו עושים בעיות איתם על הגבולות. אבל באופן כללי היחסים עם היהודים היו יחסי שכנות טובים. לא היו התקפות מצדם או בעיות איתם. כאשר אבא שלי היה עולה לרגל היו באים להיפרד ממנו ואחרי שהוא חוזר היו באים לברך אותו.

הייתה רופאה בכפר סבא שמה גזאלה. הייתה ידועה וכל הכפר היה הולך לקבל טיפול אצלה. נתנה לאבא שלי כרטיסים, לאבא הייתה חותמת מנחושת, כל מי שרצה מהקרובים שלנו ללכת אליה, אבא שלי היה מחתים כרטיס ונותן לו אותו, היא הייתה מטפלת בו ורושמת על שם אבא שלי. אבא היה הולך בסוף החודש ועושה איתה חשבון. היחס שלה היה מאוד טוב.

אחרי שעזבנו את הכפר גרנו תקופה באלטירה. אחר כך יצאנו לגור בחנותה. הרופאה באה עד אלטירה לחפש את אבא שלי כדי לתת לו את התרופה שהיה רגיל לקחת ממנה במסכה נגד שריפות ובשביל הרגליים שלו. היא ידעה שאנשי מסכה כולם עזבו לאלטירה, המשיכה לחפש ולשאול מי ראה את אבא שלי עד שהצליחה לשלוח לו את התרופה.

מי שקילקל את המצב הם אלה שבאו מבחוץ. קרוב משפחה שלי, היה לו הקול הכי יפה בעולם לקריאה [בקול רם] בקראן. שמו אלשיח׳ עבד אלרחמן. הבית שלו היה קרוב לדרך המגיעה ל״כובש״, היהודים היו, אם שמעו אותו, עוצרים ושואלים מה הוא עושה, מה הוא אומר? אנשי הכפר היו מסבירים שהוא אומר את דברי אללה. היו שואלים, זו הדת שלכם?

היהודים שהיינו חיים איתם, הם חברים שלנו. אחד מהם היו לו 3 דונם לידנו. היה נגיע חורש אותם בשעתיים. לפעמים היה אומר לאבא שלי, אין לי זמן, הנה הפרד תרכיב עליו את המחרשה ותשתמש בו, וגם היינו משתמשים בפרה שלו כמעט חודש, היינו חורשים בה ומאכילים אותה ואחר כך היינו מחזירים אותה עם מתנה. ליהודי הזה קראו ״רובין״, הוא היה מקיבוץ ליד סידנא עלי, נמצא על כביש חיפה – יאפא המערבי הימי שאינו רחוק יותר מקילומטר מהים.

هذي ما الهم سكن او بيوت خاصة فيهم، هي بيوت خاصة بالوكالة اليهودية اللي جابتهم، بتيجي باصات بتوخذهم على الشغل وبترجعهم على الشغل، هذي هي رمات كوفيش اللي جنبنا.هذي قريبة جداً من البلد لا تبعد 1 كم . من الجنوب كانت كفار سابا اليهودية ومن الغرب بتيجي رعنانا وغربا كمان شوي في هرتسليا. هذول موجودات بيننا وبين سيدنا علي . قبل الـ 48 كانوا كفار سابا وهرتسليا كبار كثير، بس رعنانا صغيرة. من الشمال في مستعمرة بعيدة عنّا ما بذكر اسمها، بس جنبها من جهة الجنوب في أرض اسمها خور جاد اللّه وكانت مزروعة فستق، 145 دونم، هذي بتبعد عنا حوالي 4 كم. أرض خور جاد اللّه من كل الـ 4 جهات تحدها أرض لليهود، الأرض كانت لوالدي. وبين بلدنا وبين أرضنا هذي في أرض لليهود، حتى نوصل أرضنا كنا نمرّ بأرض اليهود، وكنا دائما نعمل معهم مشاكل على الحدود.

لكن بشكل عام العلاقات الاجتماعية مع اليهود كانت علاقات جوار محترمة، ما في أي تعدّي منهم أو أي مشاكل منهم، أبوي لما كان يروح يحج، كانوا ييجوا يودعوه، ولما ييجي من الحج ييجوا يهنّوة.

كانت دكتورة في كفار سابا اسمها غزالة، كانت مشهورة وكل بلدنا يروحوا يتحكموا هناك، أبوي كان معه كرتات منها، وكان معاه ختم من نحاس، فكان كل واحد من قرايبنا بدّه يروح، يختم له أبوي الكرت ويعطيه إياه، كانت تحكّمة وتسجّل على أبوي وأبوي يروح آخر الشهر يحاسبها، كانت معاملتها حسنة جداً.

لما طلعنا من البلد سكنّا في الطيرة ولما صار ضغط على الطيرة، طلعنا سكنّا في حنوتا. الدكتورة أجت على الطيرة تسأل عن أبوي، لأنه أبوي كان يوخذ منها دوا للحروق وللأرجل، هي عرفت إنه أهل مسكة كلهم رحلوا الى الطيرة، وظلت تتحرّى، مين بعرف وين أبوي وبعثت له الدوا .

اللي خرّب الدنيا همّ اللي أجوا من برّة. في إلي قرابة، أبوي وأبوه بكونوا أولاد عم، عنده أحسن صوت بالدنيا في قراءة القرآن، اسمه الشيخ عبدالرحمن. داره قريبة على الطريق الي بتروح على كوفيش، فكانوا اليهود لما يسمعوه يوقفوا ويسألوا إيش هذا بيقول، إيش بيساوي، يقولوا لهم أهل البلد هذا بيتكلم في كلام اللّه. سألوا، هذا الدين تاعكم؟!

اليهود اللي كنا عايشين معهم، اصحاب إلنا، واحد منهم كان إلُه 3 دونم جنبنا كان ييجي يحرثهم في ساعتين زمن، كان يقول لأبوي أنا مش فاضي أحرث، هاي البغلة حُط عليها المحراث واستعملها، وكنّا نستعمل بقرته تقريباً شهر، نحرث عليها ونطعمها ونودّيله إياها مع حمل، هذا اليهودي اسمه روبين كان من كيبوتس جنب سيدنا علي، موجود على خط حيفا- يافا الغربي البحري وهي بتبعدش عن البحر كيلو.

كانت العلاقات مع الجيران اليهود جيدة، زراعتنا كانت تختلف عن زراعتهم، كنا نزرع الحمص والعدس والتمر والشعير وما شابه. كانوا ييجوا تجار من يافا لشراء محاصيلنا الزراعية. كانت منطقة غربيّ البلد تسمى الغابة وأراضيها تابعة لأهل القرية، في موسم الصيف كان الأهالي يعزبوا في أراضيهم في خيم، كان لوالدي عزبة فيها خيمة كبيرة، كان له صديق يهودي اسمه جرشون، بنته اسمها مريم، وكان هذا الصديق يأتي لزيارتنا مع زوجته وبنته مريم، وكان أبوي يقول لصديقه جرشون إنه يريد يزوّج بنته مريم مني، وهي كانت نفس جيلي.

مع كل أسف كان للقرية اليهودية القريبة من قريتنا شارع معبد منذ أقيمت، إلا ان شارع قريتنا لم يكن معبد وكان على من

היחסים עם השכנים היהודים היו טובים. החקלאות שלהם הייתה שונה מהחקלאות שלנו. זרענו חומוס, עדשים, שעורה וכו׳. היו מגיעים סוחרים מיאפא וקונים את היבול שלנו. היה אזור ממערב לכפר שמו אלע׳אבה [החורשה] והוא היה שייך לכפר. בקיץ, התושבים היו עוברים לחורשה, מקימים חוות, מעמידים אוהלים באדמותיהם. לאבא שלי הייתה חווה ובה אוהל גדול. היה לו חבר קראו גרשון. לבת של גרשון קראו מרים. אבא היה תמיד אומר לחבר שלו גרשון שהוא רוצה להשיא לי את בתו מרים. היינו באותו גיל.

לכפר היהודי הקרוב אלינו היה כביש אספלט מאז שהוא הוקם. למרבה הצער הכביש של הכפר שלנו לא היה מאספלט. מי שרצה לנסוע מהכפר לאלטירה הקרובה או ליאפא היה חייב ללכת ברגל מרחק גדול עד הכביש הראשי. הנסיעה מהכפר ליאפא הייתה באמצעות האוטובוסים של חברת אגד היהודית. לא היו אצלנו חברות הסעות ערביות. ביאפא היינו הולכים לבית קפה אלעג׳מי או לים. טיול. היה ביאפא נמל למשא. בחיפא היה הנמל הכי גדול לסחורות. אבא שלי היה אדם דתי וכל יום ששי היה מתפלל או בחיפא או באלקדס. כדי לנסוע ליאפא ועוד היינו עולים לאוטובוס בכפר סבא. אבל כדי להגיע לכפרים הקרובים היינו רוכבים בהמות.

ארגון "הכף השחורה"

אבא שלי מכר שני דונם מאדמת ח׳ור ג׳אד אללה לכף השחורה. אלה היו הורגים את האנשים שהיו מוכרים אדמות ליהודים. הוא מכר להם כדי שיעזרו לו נגד היהודים שכניו באדמה. כדי, שאם היהודים יקחו אדמה מעבר לגבול שלהם נלך לכף השחורה ונגיד להם שהיהודים לקחו אדמה מכם. אלה היו אנשים פלסטיניים. היה להם מקום במסכה. אך לא מקום קבוע. אף אחד לא ידע מי הם חברי הכף השחורה. אפילו המפקד שלהם אינו ידוע.

היה לי בן דוד, שמו מחמד סלימאן שאולי היה אחד מהם. הוא ועוד ארבעה אנשים כנראה הצטרפו אליהם. בחורים בריונים, בשבילם להרוג אדם זה כמו שאתה מעשן סיגריה. אם היו שומעים על מישהו שמכר אדמה ליהודים היו הולכים והורגים, אם זה נכון ואם זה לא נכון. כל יהודי שהיה הולך לצבא היה מטרה בשבילם. פעם עצרו אותם על כך שהרגו יהודי. נכנסו לכלא, נשפטו והוצאו להורג. אחד מהם, אבו ערבישה שמו, העיד נגדם, היה עד מדינה. שיחררו אותו וחזר

يريد السفر من القرية الى الطيرة القريبة او ليافا ان يقطع مسافة حتى الشارع العام مشي على الاقدام. والسفر من القرية إلى يافا كان يتم مع باصات شركة إيجد اليهودية. لم تكن عندنا شركات عربية للنقل. كنا نروح ليافا على قهوة العجمي, البحر, شمة هوا. كان فيها ميناء للشحن. وعلى حيفا اللي كان فيها أكبر ميناء تجاري. أبي رجل متدين كان يصلي في حيفا أو القدس كل جمعة. ليافا وغيرها سافرنا بالباصات من كفار سابا.
أما السفر من القرى المجاورة فكان يتم بواسطة الدواب.

الكفّ الأسود

أبوي راح باع دونمين من أرض خور جاد اللّه للكف الاسود، هذول كانوا يقتلوا الناس اللي بيبيعوا أرض لليهود, باعهم عشان يساعدوه ضد جيرانه اليهود بالأرض، عشان لمّا يوخذوا اليهود من الحدّ نروح نقول للكف الأسود أخذوا اليهود من أرضكم. هذول كانوا شخصيات فلسطينية وكان إلهم مقر في مسكة، بس مش ثابت، وما حدا كان يعرف مين هم أعضاء الكف الأسود, وحتى القائد تبعهم ما كان معروف.
كان إلي ابن عم لَزَم، اسمه محمد السليمان، ربما كان منهم مع كمان مجموعة, يعني أربعة خمسة. شباب مهيبين على البلد، يعني قتل الزلمة عندهم زي شرب السيجارة عندك, بس يسمعوا عن واحد باع أرضه لليهود يروحوا يقتلوه إن باع عن صح ولاّ ما باع, أي يهودي كان في الجيش يقتلوه. مرّة انمسكوا في قضية. كانوا قاتلين يهودي, انمسكوا في هذي القضية وانسجنوا. انحكموا إعدام. واحد منهم اسمه أبو عربيشة, شهد عليهم, شاهد ملكي, طلّعوة من السجن. راح على البلد, وقبل ما يتنفّذ حكم الإعدام فيهم, مرض وأخذوه على المستشفى بنابلس، قعد أسبوع ومات, لما جابوا أهله جثته بسيارة على البلد، وقفت السيارة وبدهم ينزلوه منها، ضربت شرط في الوايلات وولعت السيارة, طفوها ونزلوه وراحوا ودفنوه في الليل ولا واحد من البلد طلع معهم على دفنته غير أخوته وأولاد عمه، ولا سوّوا بيت أجر ولا راح حدا يعزي لأنه شهد على أصحابه وهو منهم, شهد عليهم من شان يعيش. ثاني يوم لما صار هذا الإشي راحوا على سجن عكا وخبّروا المحكومين بالإعدام باللي صار فقالوا: فكّرانه يعيش بعدنا وهيّو ٍ مات قبلنا. وهم طبعا بعدين انشتقوا, أُعدِموا في عكا, الإنجليز هم اللي أعدموهم.

مبنى اجتماعي

مسكة كانت مقسمة لحارتين, الشرقية والغربية, والجامع كان يفصل بينهن, في الحارة الغربية كانت تسكن عائلات أبو طاحون, شبيطة, دحمس, جيوسي وجزء من دار الديخ.
في الحارة الشرقية سكنوا دار زريقي, زهد وأسطه علي.
لم يوافق أحد من أهل البلد ليكون مختار, إلا إنهم أجبروا عبد الحفيظ الزهد انه يكون مختار القرية, وفي نفس الوقت هو نفسه إمام المسجد والمأذون .
لكل عائلة كان زعيم, مثلا عائلة أبو طاحون كان زعيمها الحاج سليمان أبو طاحون, وعائلة زهد زعيمها الشيخ عبد الحفيظ زهد, وعائلة دحمس كان زعيمها إبراهيم العلي. وكان لكل زعيم عائلة ديوان.
الناس ما كانوا يتشكّوا على بعض, كانوا يحلّوا مشاكلهم بينهم، لا كان مخفر ولا حدا عمره اشتكى على حدا, إذا اختلفوا اثنين الختيارية يحلوها. أقرب مركز بوليس كان في قلقيلية وكان فيه معتقل وكمان بطولكرم كان سجن. كان في وجهاء في

לכפר. אבל לפני ביצוע גזר הדין הוא חלה. לקחו אותו לבית חולים, נשאר שבוע שם ומת. כאשר הביאה משפחתו את הגופה שלו לכפר באוטו, קרה קצר באוטו ועלה באש. כיבו את האש והורידו את הגופה. אחים שלו ובני הדודים קברו אותו בלילה. אף אחד מהכפר לא השתתף בהלוויה שלו. כי הוא העיד נגד חבריו. היה אחד מהם והעיד נגדם כדי שיחיה.

למחרת הלכו אנשים לכלא עכא וסיפרו לכלואים מה שקרה. אמרו: רצה להשאר בחיים אחרינו והנה הוא מת לפנינו. הם כמובן הוצאו להורג אחר כך בעכא. האנגלים הם שהוציאו אותם להורג.

חברה

מסכה היה מחולק לשתי שכונות, מזרחית ומערבית. המסגד הפריד ביניהן. בשכונה המערבית גרו משפחת אבו טאחון, שביטה, דחמס, ג׳יוסי וחלק ממשפחת אלדיח׳. בשכונה המזרחית משפחת זריקי, זהד ואסטה עלי.

אף אחד לא הסכים להיות מח׳תאר של הכפר. האנשים הכריחו את עבד אלחפיד׳ אלזהד להיות מח׳תאר. באותו זמן הוא היה גם ״אִמאם״ של המסגד וגם ״מאְד׳ון״ שמקיים ומאשר נישואין.

לכל משפחה היה מנהיג. אלחאג׳ סלימאן אבו טאחון היה מנהיג המשפחה שלו. לכל מנהיג משפחה היה דיואן הארחה.

בכפר לא הייתה תחנת משטרה. אנשים פתרו את הסכסוכים שלהם אצל הזקנים. אף פעם לא התלונן מישהו על מישהו במשטרה.

חינוך

לפני בניית בית הספר, ילדי הכפר היו לומדים בדיואן של מחמד אלג׳יוסי תמורת עשרה גרוש על הילד בחודש. בנו בית ספר כחצי קילומטר מהכפר. בצד צפון מערב. שם הייתה אדמה ציבורית בגודל של 50 דונם. בהתחלה בנו חדר אחד מבלוקים. אחר כך בנו עוד חדר מאבן ועוד חדר. היה מורה בשם עבד אלפתאח אלעורתאני מקלקיליה ומורה שמו טאלב מאלטירה. בית הספר היה שייך למשרד החינוך של המנדט. בבית הספר היו תמונות של צ׳רצ׳ל ושל המלכה השנייה. אני למדתי עד כיתה ד׳. ביום 20.4 עזבתי את בית הספר ולא חזרתי ללמוד. באנו לאלטירה.

البلد، جماعة اسمهم مشايخ الجيايسة وجماعة مصاروة وجماعة الفلاحين، إحنا منهم. الوجهاء من حارتنا هم: أحمد اليوسف، خالد الشبيطة، إبراهيم العلي، أبوي الحاج، أحمد الدلعوم. كانوا يحلوا مشاكل البلد كلها. كلمتهم بتصرش ثنتين، لكل واحد منهم مضافة، مش للعيلة. أشهر شخص في حمولتي كان أبوي. من حمايل مسكة كان: الزريقي، أبو طاحون، دحمس، أسطة علي، شبيطة، دار أبو غازي، المصاروة، أبو خلف، حربية.

تعليم

قبل بناء المدرسة كان أبناء البلد يدرسوا في ديوان محمد الجيوسي، مقابل عشر قروش للولد شهرياً.

بنيت بناية المدرسة على بعد حوالي نصف كم من القرية في المنطقة الشمالية الغربية، هناك كانت أرض مشاع، حوالي 50 دونم، بدايةً بنيت غرفة واحدة من البلوك، وبعد ذلك بنيت غرفة أخرى من الحجر، وتلتها غرفة أخرى فيما بعد. أما المدرّسين في المدرسة، فكان مدرّس اسمه الاستاذ عبد الفتاح العورتاني من قلقيلية ومدرّس اسمه طالب من الطيرة. معلّم ثاني كان شيخ من قلقيلية. المدرسة كانت تتبع لوزارة المعارف في حكومة الانتداب، كانت في المدرسة صورة كبيرة لتشرتشل وصورة أخرى للملكة الثانية.

أنا كنت طالب في المدرسة بصف الرابع ابتدائي , في 20.4 تركت المدرسة ومرجعتش، جينا على الطيرة .

مسجد

في وسط القرية كان مسجد، بناء كبير يتسع لحوالي 200 مصلّي، وقرب المسجد كان بيت كبير، بيت تابع للمسجد لايواء وضيافة كل من يأتي إلى القرية ويريد المبيت، أنا تنقلت للسكن في كثير من القرى بعد الهجرة، إلا انّي لم أرى أحسن من أهل مسكة.

للمسجد لم تكن قبة ولا مئذنة، كان له محراب، المؤذن كان علي أبو غازي، والأمام عبد الحفيظ زهد، ما بعرف أذا كمل بألأزهر. وكان الشيخ عبد الرحمن ابن عم أبوي يقرأ قرآن، إذا واحد سمعه وهو يقرأ يوقف لجمال صوته.

كانت مساحة المسجد حوالي دونمين، يلتقي فيها أهل البلد.

صحّة

لم تكن في القرية أية عيادة ولا طبيب. من كان يحتاج للعلاج كان عليه السفر لكفار سابا، عند طبيبة اسمها غزالة. أما بالحالات الصعبة فكانوا يسافروا للعلاج في المستشفى الايطالي في نابلس. أما عملية التوليد فكانت تتم على يد الداية بلقيس الشفاعة.

مياه

القرية لم تكن مربوطة بشبكة المياه. كان للبلد بئر ارتوازي، جنب واد الذباحة. والنساء كانت تجيب المي بواسطة الجرار على روسهن. كان لهذي البير موتور يعمل بواسطة النفط، وكان السكان يتكلّفوا بمصاريفه. كان قرب القرية على بعد 250 متر بير يسمي بالسبيل ننقل منه المياه للبيوت بواسطة الجرار. قرب البير الارتوازي، كانت بركة صغيرة لشرب الدواب.

أما إنارة البيوت فكانت بواسطة لامبات تشتغل بواسطة النفط .

اقتصاد وأراض

في القرية كانت دكان أبو زينب، ودكان حسين عمارة، ودكان آخر مع ملحمة لعبد الرحمن. كان في القرية مقهى للحاج راشد وآخر لمحمود العودة أبو طاحون.

أيام الحرب العالمية الثانية أعطى الانجليز

מסגד

היה מסגד במרכז הכפר שמספיק ל 200 איש. ליד המסגד היה מבנה רחב, בית שייך למסגד להלנת ולאירוח אורחים זרים. למסגד לא הייתה כיפה או מנארת. המֻאדִ'ן היה עלי אבו ע'אזי. למסגד הייתה חצר כשני דונם. שם נפגשו אנשי הכפר.

בריאות

לא היה בכפר מרפאה או רופא. מי שהיה צריך טיפול רפואי היה נוסע לכפר סבא, לרופאה גזאלה. במקרים קשים היו נוסעים לאשפוז בבית החולים האיטלקי בשכם. נשים ילדו בכפר בעזרת המיילדת בלְקיס.

מים

במרחק של 250 מטר מהכפר הייתה באר "אלסביל". ליד הבאר הייתה בריכה קטנה להשקיית בעלי חיים. נשים הביאו מים על ראשיהן. עוד באר הייתה בוואדי אלד'באחה. לבאר היה מנוע דיזל והתושבים השתתפו באחזקתו.

כלכלה ואדמות

בכפר היו כמה מכולות, של אבו זינב ושל חסין עמארה ושל עבד אלרחמן. שני בתי קפה. המח'תאר קיבל רדיו מהאנגלים במלחמת העולם השנייה כדי לשמוע חדשות. שני אנשים מכרו בשר. היה ספר אחד, הוא עצמו עשה מחרשות.

מסכה היה מפורסם בזריעת קטניות, בוטנים, תירס ועוד. לא היו אנשים בעלי מקצוע. כמה בחורים עבדו באריזת תפוזים בפרדסים. אנשים מכרו את היבול החקלאי ביאפא.

לפני הנכבה אנשי הכפר הסכימו לחלק את האדמה הציבורית בין המשפחות וכך היה. כל אדם קיבל 7.5 דונם. 90% מהאנשים בעלי אדמות. לאבא שלי היו הרבה אדמות והעסיק אנשים באדמות. היהודים רצו לקנות ממנו אדמה. היה אומר, אפילו אם תפזרו לי זהב על כל השטח שלה לא אמכור לכם.

תכנית החלוקה

תכנית החלוקה 181 הייתה בחודש 11. 1947. האנשים דחו אותה ויצאו בהפגנות. היהודים (שטרן, ארגון, הגנה) היו מתאמנים בפני האנגלים. לערבים היה אסור לשאת נשק. כשנה לפני נסיגת האנגלים, היהודים ירו על ילדי אלקנישה ליד סידנא עלי ללא כל סיבה. זה היה תחילת הפעילות של הכנופיות.

תושבי מסכה החליטו להגן על כפרם. נשים מכרו תכשיטים כדי לקנות נשק. חפרו תעלות ליד הכפר. כל חמולה קנתה לבד נשק, כעשרה רובים לכל חמולה, ושיסתדרו לבד.

راديو للمختار لسماع الاخبار.
كانت في القرية ملحمة وحيدة لمحمود أبو عمارة, كان يذبح الخرفان ويوزع اللحمة لكل البيوت حسب الطلب. وكان في القرية حلاق وحيد. وهو نفسه يصنع المحراث.
اشتهرت مسكة بزراعة الترمس, الذرة, الحمص, الفستق والحبوب. بعض الشباب كانوا يشتغلوا في البيارات يقطفوا ويلفوا البرتقان بالورق في الموسم وباقي الأيام يسقوا ويعشبوا, ما كانش في مهن للشباب، وبعدين يروحوا على القهوة يسمعوا دلعونة.
غالبية أهل البلد كانوا ينتقلوا للعيش في الغابة طوال موسم الصيف, وكان والدي سلمان أبو طاحون يعمّر هناك مضافة للأهل والجيران.
بضع سنوات قبل النكبة, اتفق أهل البلد على توزيع اراضي المشاع بالتساوي بين أهل البلد الاصليين, بالتساوي, بين صغير وكبير, ذكر وأنثى, وهكذا امتلك كل فرد 7.5 دونم في أراضي المشاع, وسجلت لهم بدائرة الطابو.
أما أراضي البصة, التي كانت تبعد حوالي كيلو متر واحد عن البلد, كانت ملك الوقف, وقد عرض الوقف على أهل البلد امتلاك هذي الأرض وتوزيعها عليهم بالتساوي. وهكذا كان.
أما البيادر فكانت تقام على أرض المشاع قرب المدرسة. كل عائلة كانت تقيم بيدرها في هذي المنطقة الواسعة (حوالي 50 دونم) وهناك كانت تجمع محاصيل الحبوب للدرس.
اما طحن الحبوب فكان يتم في طاحونة قرب بئر دار ناصر مقابل دفع مال عن الكيلو غرام او الطن. وإذا تعطل العمل في هذي المطحنة فكانوا ينقلوا المحصول الى الطيرة لطحنه هناك.
جميع المحاصيل الزراعية كانت تباع في يافا, وأحيانا كان يأتي التجار للقرية لشراء المنتوجات. اما تربية المواشي فكانت معدومة عدا الحيوانات للعمل في الزراعة.
كان من العيب بيع المحاصيل الزراعية من خضار وحليب ولبن لأهل البلد. وكان من عنده من هذي المحاصيل, يعطي مجاناً لمن لا يملك. أهل مسكة ما اشتغلوا بصيد السمك. كانوا يشتروا سمك من الصيادين في سيدنا علي.
كل الناس كانوا فلاحين عايشين على الزراعة اغلبهم, يمكن 90% منهم ملاّكة, أخوتي كانوا يساعدوا أبوي, أنا كنت صغير. والدي تجوّز 5 وأنا ابن الزوجة الخامسة. حاولوا اليهود يشتروا الأرض من أبوي فقال لهم أبوي والله لو بتفردوها ذهب ما بتوخذوها. أولاً أبوي مش بحاجة لبيع الأرض وكان يدوّر يشتري أرض. والدي أكبر فلاح بالمنطقة، 3 قطع جنب البلد: الكرم 35 دونم، النجاصة 55 دونم وخور جاد الله 145 دونم وما تبقّى في غابة مسكة.
كان عنده فوق الـ **2000** دونم وكان يشغّل ناس بالأرض، وخلّف 37 ولد وبنت. كان عنده شعار: نِيّال اللي ثوره ابن بقرته وحرّاثه ابن مرتة, هذا فلحته بتغِلّ.
كان للبلد **20,000** دونم ولكل واحد 7 دونم مشاع و1.5 دونم في البصة.
جدّي كان فقير بس ستّي شاطرة اشترت له أراضي.
أبوي كان كل سنة يقضي 3 أشهر معزّب في الغابة, كل البلد كانت تنتقل، تصير كأنه بلد ثانية، يسوّوا بطيخهم وزراعتهم وكذا, كنا كل سنة نسوّي **20** سيارة بطيخ.
الغابة من الجهة الغربية لمسكة وبحدها شط البحر. والدي كان عنده 3 جمال, 3 روس خيل وحمارين وكلبين، للشغل مش للتجارة.
أوراق الكواشين موجودة عند أخوي اللي

בשנת 47-46 חברי כנופיות הגיעו ברכבים צבאיים בריטיים, גם בלבוש צבאי בריטי. הם נכנסו לדיואן של משפחת אלזריקי בשעה 11 בלילה בערך. העמידו חמשה אנשים ליד הקיר והרגו ארבעה מהם. החמישי נפצע ונשאר משותק. הרגו והלכו. זו הייתה ההתחלה. מעשה טרור כדי שהאנשים ינטשו.

אבא שלי וקרובי המשפחה אספו כסף וקנו 5 רובים. כל חמולה שמרה על הכפר מהצד שלה. כל הנשק שהיה בכפר אולי 60 רובים.

חשבנו שהיהודים יתקיפו התקפה קטנה. החלטנו שכל יהודי נכנס לכפר נהרוג אותו. לא היה מספיק נשק. לא היינו מאומנים. לא היו תכניות. לא הייתה אספקה. הכפר היה מוקף במושבות יהודיות והפתח היחיד היה מכיוון אלטירה. קיבוץ הכובש היה בין הכפר לבין אלטירה. לו רצו היו יכולים לחסום את הדרך. הנשק שלנו לא היה מספיק ליותר משעתיים לחימה. מסכה בת 600 שנה. משפחת אבו טאחון באה מדיר אלבלח וגרה במסכה 250 שנה. יותר מכל החיים של אמריקה. בריטניה וצרפת שתי מדינות קולוניאליות. הם שירטטו את הגבולות. הכל היה מתוכנן נגדנו. אנחנו היינו נאיביים. חשבנו שנוכל לגבור על היהודים, וכי השלושים כדורים שיש לנו יספיקו. הייתה קונספרציה ואף אחד לא עזר לנו. באיזה זכות יבואו היהודים מכל רחבי העולם ויתיישבו במקומנו. חשבנו שהמלחמה תהיה רובים מול רובים. ההגנה שלנו לא הייתה מאורגנת.

הגנה עצמית

הצעירים עשו תורנות בשמירה על הכפר. שכנינו היהודים הזהירו אותנו. או שתצאו או שנסגור עליכם עם גדר או שנעביר אותכם לים, כי ייתכן שיבואו הכנופיות היהודיות כמו ההגנה וישחטו אותכם ואז אנחנו לא אחראים. בזמן המלחמה הרצינית רק באלטירה הייתה מלחמה ממש. חמושים באו להילחם שם מכל מקום. אנחנו הלכנו להילחם שם.

באחד הלילות ובזמן שהצעירים היו בשמירה, עברה קבוצת פועלים יהודים ואחד המארבים ירה עליהם. אחרי זה באו היהודים ואמרו או שתצאו או שנגדר אותכם. חלק משכנינו היהודים הציעו שלא נצא. ראשי החמולות ישבו והחליטו לצאת מן הכפר. התחילו המשפחות לצאת ביחד. הם קצרו

في طولكرم لما طلّعنا جواز سفر سنة 54 انطلبت منا, عندنا كواشين ضريبة وأرض عند أخوي إبراهيم في مخيم طولكرم, كانت عند أحمد الكبير بس توفى صارت عند إبراهيم.

دار

الأرض اللي بنوا فيها الناس كانت أرض مشاع، كل واحد بدّه بيت يبني, وين بدّك حطّ وابني. جدي خلف 3: سلمان وسليمان وحسين. حسين ما خلّفش وتوفى. سليمان خلف 3، اثنين منهم شنقوهم الإنجليز وواحد ظل في طولكرم وتوفى قبل سنتين ثلاث. كان إلنا دارين, دار جدي ودار بناها أبوي لأخوتي ولأولاد أخوتي, اللي بتجوّز بيسكن فيها, لكل واحد غرفة، وفصلهن عن بعض، كل واحد بتجوّز بيروح عليها.

دار العيلة بتيجي دونمين مقسمة بين ثلاثة، سلمان وسليمان وحسين، دارنا لحالنا كانت أكثر من دونم، عاملين رواق للخيل وبيت للجمال ومضافة وبيت إلنا. وكانت مصطبة. كان بيت قواس, حجر قديم، شبابيكه من خشب، أقل إشي عمره 100 سنة, جدي بناه. ابن عمي صالح, عمّر 6 غرف صف واحد, من باطون. الناس كانوا يفزعوا مع بعض، كل واحد بدّه يبني يفزعوا معه, الفزعة والنخوة كانت موجودة .

رمضان

في رمضان كانت عادة خاصة بمسكة: كانت النساء تجفف رغيف خبز في آخر رمضان من خبز رمضان وتحتفظ بيه حتى رمضان السنة التالية لتظل البركة في البيت.

إحنا الأولاد, كنا نلتقي عند الجامع ولما يأذّن كلنا كنا نركض نبشر الناس.

كنا نسأل المؤذن وينتا الآذان فيشير بأصابعه ثلاثة مثلا فنصير نغنيلة:

وَذّن يا خطيب، قبل الشمس تغيب، وذّن يا سيدي قرقر، لاذبح لك جاجة تنقر, توكلها وتنام، وتصبّح جوعان، طاسة فوق طاسة، في البحر غطاسة, تغطس وتشفيني، يا بويي داويني، وأعطيني قرشين، توفي عصماتي، هالمايلة هالمايلة.

ولما يوذّن نركض ونصرخ: إفطروا يا صايمين. كل أولاد البلد، أكثر من 200 ولد يتوزّعوا على كل الحارات اللى أجوا منها.

على السحور كان واحد يطبّـل, ويدق على الأبواب, غفير البلد ويعطوه صاع قمح وفطر رمضان. هو كان حارس للقرية، راتبه من صندوق القرية. المسؤول عنه المختار والقائم مقام, إيراده من ضريبة الأرض, العشر كله يظل في صندوق القرية.

الشيخ علي كان يسبّح وقت السحور لكن المسدّر كان يضرب على الأبواب.

المؤذن كان يستعمل الساعة ويعمل مجانا.

مرّات, في رمضان كان أصحاب الدواوين يعملوا عزايم على الإفطار أو مولَد قبل الآذان ويفطروا مع بعض, إذا خلص المولد وبعده ما أذّن كانوا يقضوا الوقت بأناشيد وحكي فاضي حتى يحين موعد الإفطار. وفي الآخر يوزّع صاحب المولد قرش لكل ولد.

الشيخ سليم من عيلة الدحمس كانت له زاوية يدقّ العدة فيها.

صلاة التراويح كانت 20 ركعة.

أعياد

كل الناس كانوا يصلّوا صلاة العيد خارج البلد في الخلا، بعدها يزوروا القبور وبعدها يروحوا على الدواوين, في كل محل كانت البلد كأنها عيلة واحدة. كانت النساء تزور القبور أيام العيد ويوزّعن الفطير والحلو.

את השעורה לפני שיצאו. היהודים התחילו לעשות צרות למכוניות שהעבירו תפוזים. לפני שעזבנו בכמה חודשים עשו מארב לאחת המכוניות וירו עליה והרגו את הנהג. הוא היה מסלמה.

טבח דיר יאסין יצר בהלה אצל האנשים. ביום 20.4 יצאנו מהכפר. אנשים מהכפר שאלו מפקדים מצבא ההגנה מה הפתרון? שני חיילים באו לכפר, בדקו את השטח ואז אמרו שאין מה לעשות מבחינה צבאית. אתם מוקפים במושבות יהודיות ולהם יש יותר נשק. יצאנו ממסכה ללא קרב. האנשים לקחו דברים קלים מהבתים. חשבו שבוע שבועיים ונחזור. אני יצאתי בבגדי בית הספר. הזמן היה שעת אחרי צהריים. לקחנו מחצלות, סירים ואת בעלי החיים. אני ואבא שלי יצאנו יחד. הצעירים נשארו קצת ויצאו אחרינו.

الصغار يروحوا يوكلوا. كانوا يوزعوا صدقة الفطر. الأطفال يلبسوا الجديد, كنّا ننيّم ملابس العيد تحت المخدة, ألعاب العيد كانت فلّين بفرقع ونفافيخ.
الكبار يعيّدوا النسوان. الرجال يعيّدوا أرحامهم. خالي يوسف كان يعيّدني قرشين, والباقيين قرش قرش. قبل العيد النسوان يحضّرن كعك ومعمول ومخمر. في عيد الأضحى كل الناس بلا استثناء تضحّي.
كان في خميس البيض, كنا نحط الورد الأصفر وطربوش أحمر قديم مع سَلق البيض فيتلوّن، وفي خميس عاشورا بيعملوا الكبّة, يعملوا أكل ويوزعوه. وفي خميس الموات بيوزعوا أكل على القبور مرة في السنة.

أفراح

يمكن الشاب ما يشوف عروستة إلا ليلة الدخلة. الأب يروح أو يرسل النسوان ويطلب إيد البنت من أبوها, إذا تمت الموافقة بتبدأ المراسيم الرسمية.
بعدها بروحوا الرجال يقطعوا مهرها, يعني يتفقوا وبعدها ياخذوا جاهة ويروحوا يتعاطوا، ياخذوا هِدم اللفية، لما يروحوا يلفوا يطلبوا العروس. الهدم لأبو العروس. كانوا النسوان يروحوا ينقدوا العروس، يشمّوا خدها وشعرها وريحة ثمها ويفحصوا أسنانها.
الجاهة تكون من أربع خمس رجال يقطعوا المهر ويكتبوا الكتاب, المهر بين 100-200 دينار. أهل البلد ما كانوا يجوّزوا برّة لأنه الزلام أكثر من البنات.
هِدم العم أو هِدم الخال كانوا من شروط الزواج. كسوة العروس مطلوبة من العريس، كانوا يكسوا من قلقيلية. كان للعروس صندوق من خشب تضع فيه أغراضها.
في ناس اللي تفَرْدَجوا، يعني معلمين اللي كانوا يدرسوا برّة جابوا خياطات يهوديات يخيطوا الكسوة. كانوا اليهود أيامها ملاح وأصحابنا، ما بعمرنا فكرناهم يغدروا هيك, نحتفل معهم بالسرّاء والضرّاء.
المأذون كان من قلقيلية من دار العورتاني, المأذونية كانت إلهم متوارثة.

ليالي تعليل العرس, ثلاثة, كنا نعمل مشاعل, قماش نلفه على أوتاد ونغمسه بالكاز ويشتعل وتصير السحجة والدبكة. كان حداية, أولاد صالح الجبر وعبد الرحمن الجيوسي وشاكر أبو قريق. حلقات الدبكة من أجمل ما يكون.
أحسن عرس بتاريخ لبلد كان لابن أخوي أبو فريد حسن أحمد سليمان، اليوم عمره 97 وساكن في عمان، أخواله من كفر سابا من دار الولويل وجده من مسكة من دار أبو طاحون, جاب له فرقة موسيقى الأيتام من يافا أو القدس و لفّت فيه البلد, رئيس الفرقة مع صولجان والناس كلهم وراهم, بعد اللّفّة تبارزت العيلتين بإكرام الفرقة والدفع إلها.
كانوا النسوان يحنّوا العروس في الليل قبل يوم العرس, والعريس بتحنّى مع كل الموجودين.
بيوم العرس، العريس بنزَفّ على الخيل, بيلفّوا فيه البلد وبيغنّوا ويرقصوا.
كان في ستّ اسمها أم خليل, برمكية ترقص هي وكل نسوان عيلتها في الأعراس والأولاد يغنوا. بعد الزفّة يعملوا وليمة, يذبحوا ذبايح, المعازيم كانوا يجيبوا قسم من الذبايح. كان اللي يجوّز ابنه يغنَى.
فاردة العروس من دار أهلها لدار العريس على فرس مزينة يسحبها واحد من أهل العريس أو أهل العروس والنسوان يزفوها كل الطريق:
شدّي حصانك يا بيضة يا شلبية, حصاني مشدود وحولي ألفين ومِيّة

شدّي حصانك يا بيضة يا مربوعة,
حصاني مشدود وحولي هالسبوعة
بيجيبوا ورق سموة أخضر وشوية عجينة
والعروس وهي على الفرس بتلزّق ورقة السموة بالعجينة على الباب.
إذا العروس من برّة البلد بعزمها واحد وبينقطها.
في صباحية العرس, أهل العروس بياخذوا فطور وغدا للعرسان. بعد أسبوع بترجع العروس مع عريسها لزيارة أهلها.

أتراح

المقبرة في الجهة الشمالية الشرقية للبلد, كانت مقبرة قديمة قريبة وواحدة جديدة أبعد. للبلد بين 10000-5000 دونم مشاع يُستغلوا للرعية, لصلاة العيد, للقبور واللي بدو يبني يحوط على قسم منها ويبني.
في حالة الوفاة, الكل كان يعرف لأن البلد صغيرة وكلهم يحضروا, واحد ميسور يعزم أهل الميت ويعشيهم, اللي بعزم قبل بسبق غيره. صلاة الميت تنعمل في أرض البور, الملسا. الأجر ثلاثة أيام, في اليوم الثالث أهل الميت بقدموا عشاء الميت للناس. بجنازة الميت بشاركوا كل الناس وما بعملوا عرس قبل ثلاث أشهر, وبعد ما يستأذنوا أهل الميت.

حجّ

أبوي حجّ عدة مرات وأمي مرة. آخر حـِجّـة لأبوي كانت مع أمي. كان الحجاج يركبوا قطار مزيّن من محطة القطار جنب قلقيلية إلى خان يونس، وبعدها بالبحر لمدينة جدّة ومنها لمكة والمدينة. لمّا حجّوا أبوي وأمي, أجوا الناس وسلّموا عليهم, أجوا كمان يهود وغزالة أعطت أبوي دوا عشان إذا داخوا ولاّ إشي. ولما روّحوا من الحِجة اليهود أجوا يسلّموا عليهم, أنا مش عارف كيف غدرونا هذول. كانوا الحجاج يغيبوا 3 أشهر والمودّعين يغنوا:
للحاجة- بيعي جاجاتك حاجة قومي اركبي، واقضي حاجاتك في بلاد النبي.
للحاج- الحاج طاح البحر بايده كيلة، اللّه يرده لهالعيلة.
الحاج طاح البحر وبإيده كعكوز، اللّه يجيبوا سالم هالعجوز.
كنا نستقبلهم على محطة القطار ويجيبوا هدايا لقرايبهم ولأصحابهم اليهود ولغزالة.

ثورة ألـ- 36

أنا من مواليد هذي السنة وكلامي من سماعي, الثوار كانوا مجاهدين حقيقيين, منهم انسجنوا وتعذّبوا لكن للأسف هذي كانت ثورة برجوازية أغلب قادتها برجوازيين منتفعين وأصحاب مصالح مش موضوع وطنية. كانت ثورة للمناصب. كانت مجموعات تطلع تلمّ مصاري للثوار, يقعدوا في الجامع من شان ما يحرجوا حدا والناس كانت تساعد. اللي كان يخالف أمر الثورة ينقتل.
كانوا البريطانيين يلموا الناس مرات ويبهدلوهم, يحطوهم في الشمس لساعات, في ناس اعتقلوا وتعذبوا مثلا الطاهر الأشقر وعلي الشحادة أعتقلوا لستة أشهر وجددوا لهم كمان ستة, بهدلوهم.

جيران يهود

قرار التقسيم 181 كان بشهر 11.1947. الناس رفضوه وطلعت مظاهرات قالت:
فلسطين عربية ومفش طرد يهود, يعيشوا معنا.
كانوا اليهود يتدربوا (شترن, الإرغون والهجناه) قدام الإنجليز. بس العرب كان ممنوع يحملوا سلاح. قبل جلاء الإنجليز, بدأت العصابات اليهودية تشتغل بسنة 47, طخّوا أولاد القنيشة عند سيدنا علي

بدون أي سبب, هذي كانت بداية تحرك العصابات.
مسكة قررت الدفاع عن نفسها, النسوان باعوا ذهبهن وكثير ناس باعوا أملاك واشتروا سلاح. حفروا طابات حول البلد. كل حمولة اشترت مع بعضها سلاح مثلاً دار أبو طاحون يجيبوا 10 بواريد, ويدبّروا حالهم.
الناس كانوا يشتروا سلاح من الشباب في الجبل. هم كانوا في الجيش البريطاني, هربوا مع سلاحهم وكانوا يبيعوا بواريدهم, ما كانش سلاح من برة. كانوا يشتروه من من منطقة الجبل ويخبّوه تحت الملابس بخلاف اليهود المدربين ومسلحين علناً.
إبراهيم علي الدحمس جاب بْرن, فوزي جاب سْتِن رشاش من الإنجليز. والباقي بواريد ألماني, فرنسي, إنجليزي وكل إشي, أسعارها من 20-50 دينار.
سنة 46 47- أجوا من العصابات في سيارة عسكرية بريطانية بلباس عسكري بريطاني, من الجهة الجنوبية الشرقية من عند ديوان دار الزريقي, كانت الساعة حوالي 11 بالليل والناس في الديوان, دخلوا عليهم، وقّفوا خمس رجال عالحيط ورشّوهم, أربعة انقتلوا وواحد تصاوب وظل مقعد. وظلوا رايحين. هذي كانت البداية, كانت عملية ترهيب ليهجروا الناس.
أبوي وقرايبه جمعوا مصاري وراحوا أخوتي وأولاد عمي يشتروا سلاح من الجبل غربيّ الطيرة. كان عندنا 5 بواريد، كل حمولة كان عليها تحرس البلد من جهتها, إحنا من الغرب, ما كان أي تدريب على السلاح, ابن عمي كامل محمد عودة كان مجند مع الجيش البريطاني وكان يفرجيهم كيف يكحشوا البارودة. كل سلاح البلد 60 قطعة سلاح.
توقعنا إنه اليهود يهجموا علينا هجوم بسيط وقررنا إنه كل يهودي يدخل نقتله, ما توقعنا هجوم كبير وسلاح كثير. لا كان سلاح ولا تخطيط ولا إمداد, منفذنا الوحيد على الطيرة من باقي الجهات البلد مطوّقة بمستوطنات يهودية, بيننا وبين الطيرة كيبوتس كوفيش إذا بدهم بيسكروا الطريق علينا, إحنا كنا محاصرين وسلاحنا ما بقاوم أكثر من ساعتين.
مسكة عمرها 600 سنة, دار أبو طاحون أجوا من دير البلح وسكنا مسكة من 250 سنة، أكثر من عمر أميركا. بريطانيا وفرنسا دولتين استعماريتين تسابقت على استعمار العالم لفتح أسواق لمنتوجاتها, هم اللي رسموا الحدود. كل الموضوع مخطط له وإحنا مساكين فكرنا إذا أجوا أليهود بنقدر عليهم وإنه هالثلاثين طلقة بتحمينا, كانت مؤامرة وما حدا ساعدنا. بأي حق بيجوا اليهود من كل العالم وبيقعدوا محلنا؟! كانت خطة دفاع عشوائية، توقعنا هجوم بارود قبال بارود مش معركة طويلة.

دفاع عن النفس

الشباب كانوا يتناوبوا على الحراسة, لكل عيلة جهتها، وشبابها تتناوب.
جيراننا اليهود أنذرونا، يا بتخرجوا من البلد يا بنسيّج عليكم أو بننقلكم على البحر لأنه يمكن تيجي العصابات اليهودية مثل الهجناة ويذبحوكم وإحنا مش مسؤولين.
أهل البلد هم اللي حرسوا حالهم, حفروا طابات, حفر مش خنادق عن جد, عندنا ما صارت حرب بس الطيرة حاربت وأجتها فزعات للدفاع من كل محل, إحنا فزعنا لأهل الطيرة.
في ليلة والشباب بيحرسوا في شمال البلد, مرّت مجموعة عمال يهود مروّحين من الشغل, واحدة من الطابات اطلقت عليهم وبعدها أجوا اليهود وقالوا يا

بتطلعوا يا بنسيّج عليكم.
كان لجيراننا اليهود, علاقات يومية مع العمال والمسؤولين في البيارات, كانوا كثير معارف يهود. وإحنا في الطيرة, هذول قالوا لهم ما تطلعوا من الطيرة, خليكم وبنرجّعكم.
صار قرار وكل العائلات بدأت تخرج مع بعض. قبل الخروج, درسوا الشعير, بالنهار كنا نشتغل عادي وبالليل نحرس.
صار اليهود يعملوا مشاكل للسيارات اللي بتحمل برتقال, قبل رحيلنا بأربع خمس أشهر, عملوا كمين لسيارة وطخّوا عليها وقتلوا السواقين, من سلمة, رحن بنات بلدنا حملنهم وجبنهم على البلد واندفنوا في مسكة.
أبوي رفض يبيع خور جاد الله لليهود, قالوا سناخذه ببلاش وفعلاً أخذوه.
مجزرة دير ياسين صارت في 9.4 وزرعت الرعب في الناس. سمعنا إنهم كانوا يوقفوا المرة جنب الحيط ويدقّوا سكين ببطنها ويذبحوا الطفل وأشياء رهيبة جداً. هذا خربط الناس على ألآخِر.

نزوح

إحنا رحلنا في 20.4. راحوا ناس من البلد على قيادة جيش الأنقاذ في الطيرة وسألوهم شو الحل. القائد بعث ضباط اثنين بلباس مدني, درسوا البلد والوضع وقالوا: البلد ساقطة عسكرياً, ما بتقدروا تدافعوا عنها ولا عندكم إمدادات لأنها مسكة محاصرة بالمستعمرات. هم مسلحين أكثر منا.
تابعنا أخبار الحرب في الصحف, الراديات كانت قليلة, أبوي كان يوصي على الجريدة من يافا, يومياً يجيبوها لأنه كل يوم كان سفر على يافا. كان في جريدتين: الدفاع وفلسطين, إحنا نقرأ الدفاع, أصحابها دار الشنطي, أبوي أتجوّز منهم, أنا كنت أقرأ لأبوي الجريدة لأنّي كنت بالصف الرابع.

الرحيل من مسكة كان بدون أي قتال.
بعد ما جيراننا أنذرونا إنه يا بنطلع يا بننتقل على البحر يا بيسيجوا علينا وممنوع نطلع. الناس كانوا متأكدين إنه بعد 15.5 سينجلي آخر جندي بريطاني عن فلسطين, بتيجي الجيوش العربية وبتخلُص.
لما قال قائد جيش الإنقاذ 5 أيام قبل الرحيل, بعد المعاينة إطلعوا من البلد, لأنها ساقطة عسكرياً، الناس رحلوا, أخذوا أشياء بسيطة. خلال تحميل أغراضنا للرحيل كنا مقتنعين إذّا سنعود بعد أسبوعين. بدأ الرحيل في 20.4 واستمر لآخر الشهر. القرار كان جماعي أما الرحيل فاستمر لآخر الشهر, أخوي ظل لحد 30.4، بالأول خرجوا كبار السن والنساء والأطفال. أنا رحلت بملابس المدرسة, كانت الدنيا بعد الظهر, أخذنا حصُر, فراش, طناجر, ملابس والحلال. أنا وأمي وأخواتي وأبوي رحلنا مع بعض, أخواني وأولادهم ما غادروا معنا, الشباب ظلوا، وطلعوا بعدين.

הנאום הראשון של עמותת זוכרות בפעילותה לזכר הנכבה בכפר מסכה כתב והקריא איתן בונשטיין

אפריל 2002

אַהְל מִסְכּה אְל אַעְזַאאְ! בַּשְׁכֻּרְכֻּם עַלַא אלדִ׳יַאפֶּה פִּי אַרְדְכֻּם.
אנשי מסכה היקרים, תודה לכם על האירוח באדמתכם. אנו מקווים ומאמינים שלא רחוק היום בו נוכל להתארח בבתיכם החדשים בכפרכם מִסְכּה ליד שכניכם מרמת הכובש, שדה ורבורג ומשמרת. המאמץ שלכם לקיים את הקשר אל אדמתכם ממנה גורשתם ב-48 ראוי להערכה ולתמיכה של כל מי שמנסה לחיות כאן על האדמה הזאת ולא רק להילחם עליה. אבל המעשה שלכם המזכיר את הנכבה חשוב לא פחות עבור יהודים שמבקשים לחיות במדינה דמוקרטית, מדינה שבה האזרחים לא מופלים בשל מוצאם, דתם, מינם וכו׳.
הנכבה היא אסונם של הפלסטינים שאיבדו את ארצם, רכושם ועתידם, והפכו לפליטים בגולה ולמיעוט מופלה ועקור במולדתו. אבל הנכבה היא גם סיפורם של היהודים בארץ הזאת. ב-48 מיעוט מאוכלוסיית הארץ הקים מדינה יהודית וכפה את שלטונו על הרוב שהתנגד לכך. המהלך האלים הזה נעלם בזיכרון הקולקטיבי היהודי בישראל וחובתם של היהודים לזכור ולהזכיר לצאצאיהם שהם חיים במדינה שקמה על חשבון הפלסטינים ותוך החרבת חייהם בה. אין זה אומר שהיהודים צריכים להסתלק או להיות מגורשים מכאן. גם אין תביעה ערבית או פלסטינית ממשית כזו. אבל החוב המוסרי של היהודים כלפי אלה שעולמם ובתיהם חרבו הוא עצום והמאמץ להכיר בחוב זה חייב להיות על סדר היום הציבורי והחינוכי בישראל.
לפני מספר ימים סיירנו מספר חברות וחברי עמותת ׳זוכרות׳ בכפרים הרוסים בגליל. עקור בן 60 שנולד בכפר מיעאר אמר וחזר והדגיש בפנינו שהבעיה של המדינה הזאת אינה עם היהודים. עם היהודים היו יחסים טובים לפני קום המדינה וגם כיום יש יהודים רבים שרוצים לחיות בשלום ובהוגנות עם הערבים. הבעיה היא עם הציונות שאינה מוותרת על הדיכוי של הערבים בארץ. אבל גורמת בכך גם לחיים לא בטוחים עבור היהודים כאן. עמותת ׳זוכרות׳ קמה במטרה להחדיר את תודעת

הנכבה בציבור היהודי בישראל. אנחנו קבוצה של אזרחים המבקשת להזכיר לציבור היהודי את שהוא מבקש לשכוח ומשלם על שכחה זו מחיר כבד בחיים לא בטוחים ובאובדן חיים יהודיים וערביים כאחד.

היום מציינים בארץ יהודים רבים את יום העצמאות של המדינה. קשה למצוא כאלה שממש חוגגים את האירוע כי המדינה מונהגת ע"י רוח רעה של כיבוש במשך כל שנותיה שהביאה אותנו למצב האלים של ימים אלה. האידיאולוגיה הציונית הרווחת עדיין משלה את האזרחים היהודים שיכולה להיות עצמאות אמיתית במדינה יהודית. השקר הזה הולך ונחשף משנה לשנה ובשנים האחרונות, גם כשלא היו פיגועים, קשה היה למצוא יהודים שממש שמחים ביום זה. עבור הערבים, מאז שהשתחררו מההלם של הנכבה, יום העצמאות הוא תזכורת כואבת לאסון שלהם ולתוצאותיו המתמשכות. כרבע מיליון עקורים פנימיים הם אזרחים לכל דבר שנמנע מהם לשוב ולהקים את בתיהם באדמותיהם. נכון, את גלגל ההיסטוריה אי אפשר להשיב לאחור ולעולם לא ניתן יהיה לפצותכם באופן מלא ולהחזיר את כל האדמות לבעליהן החוקיים. אבל המדינה חייבת להציע פיצוי הוגן על רכושכם שנלקח ולסייע לכם להקים את בתיכם על חלק מאדמותיכם.

כאן במִסְכָּה אנו מציבים היום, יחד עם עקורי הכפר, שילוט ראשון שמכריז בערבית ובעברית על החיים הפלסטיניים שהיו כאן. זה ביטוי של התנגדות לניסיון להעלים מנוף הארץ ומתודעת אזרחיה את הכפרים הפלסטינים שנהרסו. אנחנו מאמינים שיהודים וערבים יוכלו לחיות כאן יחד כאזרחים שווים רק לאחר שהסבל הפלסטיני יקבל הכרה ממשית בציבור היהודי. כשתושבי האזור היהודים יכירו את ההיסטוריה של מִסְכָּה ויראו את השילוט המציין את הכפר אולי גם יתחילו להכיר במחיר אותו שילמתם ואתם ממשיכים לשלם על היותכם פליטים במולדתכם. אולי אז גם ייקחו היהודים אחריות על השינוי שחייב לקרות כאן. ואולי גם יבקשו לחיות שוב כשכנים טובים כמו בעבר של הכפר מִסְכָּה.

الكلمة الأولى التي ألقيت باسم "زوخروت" في ذكرى النكبة في مسكة

كتبها وألقاها
إيتن برونشطين

نيسان 2002

أهل مسكة الأعزاء، أشكركم على استضافتنا في أرضكم. نحن نؤمن ونتمنى ألا يكون بعيداً ذلك اليوم الذي يمكن أن تستضيفونا به في بيوتكم الجديدة في قريتكم مسكة إلى جانب جيرانكم من "رمات هكوبش"، "سدي فاربورج" و"مشميرت". إن الجهد الذي تقومون به للحفاظ على التواصل مع أرضكم التي طردتم منها عام 48 لهو جدير بالتقدير والدعم من قبل كل من يريد العيش على هذه الأرض وليس فقط أن يحارب عليها. وإن عملكم الهام بالنسبة لكم لإحياء ذكرى النكبة لا يقل أهمية بالنسبة لليهود الذين يرغبون بالعيش في دولة ديمقراطية لا تمييز بين مواطنيها بسبب جذورهم أو دينهم أو جنسهم.

إن النكبة هي كارثة الفلسطينيين الذين فقدوا بلادهم وأملاكهم ومستقبلهم، وتحولوا إلى لاجئين في المهجر وإلى أقلية مهجّرة في وطنها تعاني من التمييز ضدها. لكن النكبة هي أيضاً قضية اليهود في هذه البلاد. ففي عام 48 أقامت أقلية من سكان هذه البلاد دولة يهودية وفرضت سلطتها على الأغلبية التي عارضت ذلك.ثم انمحى هذا العمل العنيف من الذاكرة الجماعية لليهود في إسرائيل. يجب على الإسرائيليين أن يتذكروا وأن يُذكّروا أبناءهم أنهم يعيشون في دولة على حساب الفلسطينيين بعد تدمير حياتهم فيها. لا يعني هذا أن اليهود يجب أن يطردوا من هنا. ولا ينادي العرب أو الفلسطينيون بذلك حقاً. إلاّ أن الدَّين الأخلاقي على اليهود تجاه أولئك الذين دمّرت حياتهم وبيوتهم هو دَين عظيم، وأن الاعتراف بهذا الدَّين يجب أن يكون على جدول الأعمال العامّ والتربوي في إسرائيل.

قبل عدة أيام تجوّل عدد من فعّالي/ات زوخروت في قرى مهجرة في الجليل. أحد المهجّرين من قرية معار وعمره 60 سنة قال وشدّد أن المشكلة في هذه البلاد ليست مع اليهود، مع اليهود كانت علاقات جيدة قبل قيام الدولة، وحتى في هذه الأيام هناك يهود يريدون العيش بسلام وعدل مع العرب. المشكلة هي مع الصهيونية التي لا تتنازل عن قمع العرب، وتؤدي بسبب ذلك إلى حياة غير آمنة لليهود أيضاً. قامت "زوخروت" من أجل إقحام النكبة في وعي الجمهور اليهودي في إسرائيل. نحن مجموعة من المواطنين نريد تذكير الجمهور اليهودي بما يحاول نسيانه وأنه يدفع مقابل هذا النسيان ثمناً باهظاً بحياة غير آمنة وبأرواح يهود وعرب على حد سواء.

يحتفل اليوم الكثير من اليهود بعيد استقلال الدولة. ولأن الدولة مسيّرة بروح شريرة احتلالية على طول كل سنوات قيامها وأدت بنا إلى حالة العنف الحالية، فمن الصعب أن نجد أناساً يحتفلون احتفالاً حقيقياً. وما زالت الأيديولوجية الصهيونية السائدة توهم المواطنين اليهود بإمكانية تحقيق استقلال حقيقي في دولة يهودية. هذا الكذب ينكشف من عام إلى عام في الفترة الأخيرة. حتى عندما لم تكن عمليات تفجيرية ضد اليهود، كان من الصعب إيجاد يهود فرحين بشكل حقيقي في هذا اليوم. بالنسبة للعرب، ومنذ أن أفاقوا من صدمة النكبة، فإن يوم "الاستقلال" هو تذكير مؤلم بكارثتهم وبنتائجها المتواصلة. حوالي ربع مليون من المهجّرين هم مواطنون عاديون ممنوعون من العودة وإقامة بيوتهم على أراضيهم. نعم، لا يمكن إعادة عجلات التاريخ إلى الوراء ولا يمكن أبداً تعويضكم بشكل تامّ أو إعادة كل الأراضي إلى أصحابها الشرعيين، ولكن الدولة ملزمة بتعويضكم عن الأملاك التي أخذت منكم وأن تساعكم على بناء بيوتكم على جزء من أرضكم.

هنا في مسكة، سنغرس مع مهجّري القرية، لافتات تعلن بالعربية والعبرية عن الحياة الفلسطينية التي كانت قائمة هنا. هذا هو تعبير عن معارضتنا لمحاولات محو القرى الفلسطينية المهدومة من منظر البلاد ومن وعي سكّانها. نحن نؤمن أن اليهود والعرب يمكنهم أن يعيشوا سوية هنا كمواطنين متساوين، فقط بعد الاعتراف الحقيقي من قبل الطرف اليهودي بالمعاناة الفلسطينية. عندما يتعرف اليهود الساكنون حول مسكة على تاريخها ويرون اللافتات التي تدلّ على القرية، ربما يستوعبون أيضاً الثمن الذي دفعتموه وما زلتم تدفعونه على كونكم لاجئين في وطنكم. ربما حينئذ يتحمل اليهود المسؤولية على التغيير الذي يجب أن يحصل هنا. وربما يطلبون العيش مرة أخرى كجيران طيبين، كما كان في الماضي، مع قرية مسكة.

עדויות

החאג'ה סָפִיֶה שביטה , נולדה לפני 80 שנים בכפר מסכה, כיום היא גרה בעיר אלטירה במשולש. אלחאג'ה סָפִיֶה זוכרת את יומה האחרון בכפר מסכה, 18 אפריל 1948. היא עדיין זוכרת בצורה ברורה ובאופן מדויק את קולו הרוטט של מחמוד ג'יוסי ואת הבכי של אלאניס ואת הנזיפה של אמא ואת מכונית אבו עָוּאד שלא זכתה לעלות עליה. היא אומרת: "בא אחי הגדול מוסא ואמר לי, אני רואה שהעולם משתבש סביבנו ואנחנו חייבים לדאוג לעצמנו, משהו לאכול , משהו למכור .. ולכן, לקחתי חמש שש נשים וירדנו למחרת כדי לקצור באדמת ח'ור ברהם [ח'ור הוא שקע בין שתי גבעות] החיטה עדיין לא הבשילה, קצרנו רק שעורה".

"בא אלינו מחמוד ג'יוסי קראו לו אבו זהראן אמר לנו תלכו, תחזרו הביתה, אנשי הכפר עזבו, לא האמנו לו בהתחלה והמשכנו לקצור, בא אלאניס ואמר לנו, "תלכו הביתה לא נשאר איש בכפר " אמר ומירר בבכי, לא האמנו עד שהגיע מוסא אחי והחזיר אותנו לכפר ולא מצאנו חוץ מהלוחמים. אימא אמרה לנו "תעלו יא אומללות שכמותכן תעלו".

לא נורתה מהכפר אפילו יריה אחת, על פי עדויות תושביה, אימה ופחד השתלטו על האנשים והייאוש היה גדול, "הבעיות התחילו עם החלוקה, היהודים התחילו להתגרות והאנשים פחדו" אומרת אלחאג'ה ספיה וממשיכה: "הפחד התחיל בהתקוממות הקודמת ב 36. חמושים התחילו לסייר בכרמים. היהודים והאנגלים עשו טבח בכפר. ירו בשישה, בחיי אלוהים העירו אותם מהשינה "היא זוכרת את השישה בקושי אבל מה שלא תשכח לעולם, זה הפחד והחרדה שהשליך פשע הזה על הכפר, הקורבנות הם: "חסן עבד אלחפיד' קראו לו אבו אלאמין אחיו חסין אבן עות'מאן, עבד אללה אלסיאג'י שהיה פועל חריש אצל דודי אחמד, אלה הלכו, מתו. אסמאעיל אלחוראני, כרתו לו את היד, ואחמד אלזריקי נקטעה לו הרגל ". אמרה שבעיקר אחרי החלטת החלוקה המתח הלך ועלה בהתמדה, במיוחד אחרי שיהודים רצחו מספר אנשים מכפר סלמה באותה שנה כשאלה עשו את דרכם חזרה מפרדסיהם הסמוכים למסכה.

"המצב נהיה מתוח והיהודים התחילו לירות מכיוון האיקליפטוסים של אבו סאלח עד שהגיע חברינו שלמה בן טוב , אמר אנחנו רוצים לערוך הסכם ביניכם לבין כובש [רמת הכובש] צופית ובצרה, היישובים הקרובים למסכה. ההסכם היה לגבי הֻדנה למשך ששה חודשים, במהלך ההדנה, הגיע לכפר קצין סורי " עלה על בית אברהים אלעלי, זה הבית הדו קומתי היחיד בזמנו, הסתכל צפונה ודרומה, מערבה ומזרחה ואמר, אתם מכותרים וחייבים לצאת קפץ מחמוד אלטאהר ואמר מה?, נצא כשאנחנו יותר מהם? זו קונספרציה. בהתרגשות וכעס גדולים תיארה איך התנפלו עליו חיילים סורים שכמעט הרגו אותו על כך שהתחצף לקצין ששמו דומה לשמו של משורר סורי היה אז מפורסם, אבל היא שכחה את שמו.

אנשי הכפר איבדו את התקווה שצבאות ערב יושיעו אותם, שום דבר לא יועיל למעט ההדנה, אבל "כעבור חודש חודשים כובש שלחו לאברהים אלעלי מסר שאומר, רוצים לבטל את ההסכם כי ההגנה מגיעים מדיר יאסין, ואלה, משה דיין ובן גוריון לא מתחייבים לכלום ...והכפר יצא".

תחנת העקירה הראשונה הייתה הכפר הסמוך אלטירה, הלוחמים השתתפו

בהגנה עליה, הילדים והנשים עזבו עם ילדי ונשות אלטירה להרי חאנותה [על אדמה זאת הוקם היישוב כוכב יאיר] עד שיסתיימו הקרבות באלטירה.
בשונה מרוב בני הכפר, הצליח חלק גדול מבני משפחת שביטה שמנו בזמנו רק 35 נפשות להישאר באלטירה כאשר הביעו אנשיה נכונות לקבלם וזאת אחרי תיווך מצד חברם שלמה בן טוב וגיסו יעקב דורי. "הרי הפריד בינינו לבין בית בן טוב רק חוט ברזל, אשתו של יעקב אחותו של שלמה גדלה אצלנו בבית, ובנה אמיל היה נכנס ללול התרנגולות כל פעם שפקע אפרוח חדש".
הרוב המכריע של בני הכפר התפזר במחנות הפליטים ובפזורה וחיו בסבל רב, ולא נודע עליהם כלום לזמן ארוך.

הפליטות

אנשי מסכה, כשהיגרו מכפרם איבדו את החיים השלווים והמכובדים, הפכו בין לילה מחקלאים המתפרנסים מאדמותיהם לפליטים חסרי כל. התחנה הראשונה והקשה ביותר הייתה בהרי חאנותה במחיצת המונים מתושבי כפרים אחרים למשך מספר חודשים הם שהו במערות עד החורף ואז התפזרו הרוב עברו למחנות הפליטים או לישובים בסביבה כמו קלקיליה ועזון אשר נשארו מזרחה לקו הירוק ולאלטירה שסופחה לישראל. בכל מקומות הימצאותם אנשי הכפר סבלו בשנים הראשונות מעוני וממצוקה.
אלחאג'ה זינב שביטה, אם עאסם, מדברת על השנים הראשונות הקשות, על כך שהיא ואחרות מנשות הכפר,חזרו לעבוד באדמותיהן אבל הפעם כפועלות אצל קבלן יהודי, ואיך הוא גירש את חברתה המנוחה אם דחמס, כאשר העיזה פעם והצביעה על ביתה באומרה שפעם היא הייתה שם .
יש לציין שבני הכפר, אלה שנשארו באלטירה לא יכלו לבקר את כפרם במשך מספר שנים אלא בסתר למרות הקרבה למקום מגוריהם החדש. הפעם הראשונה בה הורשו לבקרו הייתה ב "חג עצמאות ישראל השלישי" ומאז הם מבקרים בכפרם כל שנה במועד הנכבה או לפי השפה החדשה "ביום העצמאות הישראלי" ואחרי שהסתיים הממשל הצבאי בשנת 1966 החלו לבקר את כפרם בתדירות גבוה יותר.

הריסת הכפר

על הריסת הכפר, נכתב בספר "מסכה - ספר מס' 10" (הוצאת אוניברסיטת ביר זית 1991) בעדותו של אחד מבני מסכה שנשארו באלטירה, שמו לא הוזכר, שם נאמר: " יום ולילה התייעצנו בינינו, ישבנו בדיוואן אבו עלי אלשביטה, ועם היועץ של בן גוריון, היה אחד בשם יהושוע ולמון, הוא הכיר את עלי אלקאסם, העיקר, אבו עסאם הרגיש חזק ואמר חייבים להחזיר את מסכה אמר גם שכל עוד נשארנו ויש לנו תעודות זהות שישלחו אותנו לכפר שלנו ושניקח את מה שבפאתי הכפר.
נקבעה פגישה פורמאלית בירושלים. והלכו מצדנו אבו עלי ואבו עסאם והתקשרו למשרד ראש ממשלת ישראל בזמנו בן גוריון קיבל את פניהם היועץ שלו וישב איתם ואמר להם נבנה לכם בית ספר במערב אלטירה וניתן לכם אדמה ונבטיח לכם שתרגישו שם שלווים ועצמאיים. אמרו לו לא, רוצים לחזור למסכה, מסכה עדיין קיימת. אחרי דיון ארוך, דיון שהיה ברוח טובה, אמר להם היועץ יהושוע אמרתי את מה שבסמכותי להגיד, על יתר הדברים איני יכול להגיד כלום, הנה הזקן בן גוריון כנסו אליו. אמרו לו אם כך תן לנו לדבר איתו, נכנס לשאול ומסר לו את הדברים שלנו, אמר לו שאנחנו עדיין מקווים לחזור אמר זו דרישתנו ולא נוותר עליה. מפה לשם עבר שבוע ופתאום הבולדוזרים התחילו בהריסת הכפר שלא נהרס ממנו עד אז אף בית. הרסו את כולו חוץ משאיריות בית הספר [שהרסו אותו השלטונות בקיץ 2006 כפי שמסופר בחוברת], המסגד הישן, חלק קטן מבית הקברות והבאר ממנה שאבנו מים, שרידיה קיימים עד היום".

تسترجع الحاجة صفية شبيطة (٨٠ عاما)، يومها الأخير في قرية مسكة، الثامن عشر من نيسان عام ١٩٤٨، ولا زالت تكرر بالدقة ذاتها تهدّج صوت محمود الجيوسي وبكاء الانيس، وتوبيخ الوالدة وسيارة أبو عواد التي لم تحظ بركوبها. وتقول: "أجا أخوي الكبير موسى وقال لي، أنا شايف هالدنيا بتروج ولازم نحتاط ع اشي نوكله، اشي نبيعه.. ووالله بالفعل، أخذت خمسة ستة ونزلنا ثاني يوم نحصد بخور برهم، القمح بقاش مستوي، ما حصدناش غير الشعير.."

"أجانا محمود الجيوسي، بقوا يقولوله أبو زهران، وقال لنا "روحن..روحن البلد رحلت"، بس ما صدقناش وكمّلنا حصاد وأجا الأنيس وقال لنا "روحن روحن، ما ظلش حدا في البلد"، قال وحندل يعيّط وما صدّقناش إلا تا أجا موسى ورجعنا ع البلد وما لقيناش إلا المناضلين، وإمي قالت لنا "اطلعن يا خايبات اطلعن".

لم تُطلق من تلك القرية ولو رصاصة واحدة، أو "فشكة" حسب أهلها، فالرعب دبّ في القلوب واليأس عشش، "المشاكل بدت مع التقسيم، واليهود بدوا يتمرحشوا والناس خافوا"، تقول الحاجة صفية وتستدرك: "الخوف بدا مع الثورة العتيقة في الـ٣٩ ، بدوا مسلحين يدوروا بين الكروم، اليهود والانجليز عملوا مجزرة في البلد. طخّوا ستة، والله قاموهم من عز النوم" تتذكر محدثتنا أولئك الستة بصعوبة، لكن ما لا تنساه قط هو ذاك الرعب الذي تركته هذه الجريمة بحق القرية كافة وضحاياها: "حسن عبد الحفيظ، بقولوله أبو الأمين، وأخوه، وحسين ابن عثمان، وعبد الله السياجي اللي بقى حراث عمي أحمد، هذول راحوا. واسماعيل الحوراني، قطعوا ايده، واحمد الزريقي انقطعت رجله".

كانت تقول إن الأوضاع بعد قرار التقسيم بشكل خاص كانت بوتيرة تصعيد مستمر، خاصة بعدما قتل مستوطنون يهود عدداً من أبناء قرية سلمة في نفس العام وهم في طريقهم من بيارتهم المجاورة لمسكة.

كانت تقول إن الاوضاع توترت و"بدوا يطخّوا من كينات أبو صلاح لحد ما أجا صاحبنا شلومو بن طوف، وقال بدنا نعقد اتفاقية بينكم وبين كوفيش وصوفيت والبصرة" [أسماء مستوطنات يهودية قريبة من مسكة]، وكان من المفروض أن تستمر تلك الهدنة ستة أشهر، وخلال الهدنة قدم إلى القرية ضابط سوري، "طلع ع دار إبراهيم العلي، هي الوحيدة اللي بقت من طابقين، اطّلع شامة وقبلة، شرقة وغربة وقال انتو مطوّقين ولازم تطلعوا، نط محمود الطاهر وقال وَلّ، احنا نطلع واحنا أكثر منهم، هاي مؤامرة". وبتأثر بالغ الحنق وصفت كيف انقضّ نحوه جنود سوريون وكادوا يقتلونه لتطاوله على الضابط الذي يشبه اسمه اسم شاعر سوري كان معروفا لكنها نسيت اسمه.

وما عاد أبناء القرية يعوّلون على الجيوش العربية وما عادت تنفعهم إلاّ الهدنة، ولكن "بعد شهر شهرين، ودّت كوفيش لابراهيم العلي وقالوله بدنا نفسخ الاتفاقية لأنهم الهجانا جايين من دير ياسين، وهذول موسى ديان وبن جوريون بلتزموش بإشي.. وطلعت البلد.."

وكانت المحطة الأولى في هجرتهم قرية الطيرة المجاورة، وفيها شارك المقاتلون في الدفاع عنها، أما الاطفال والنساء فرحلوا مع أطفال ونساء الطيرة إلى جبال حنوتا حتى تنتهي الحروب في الطيرة.

بعكس غالبية أبناء القرية، نجح معظم أبناء عائلة شبيطة المقدر عددهم حينها بـ ٣٥ شخصاً فقط، بالبقاء في الطيرة، بعدما أبدى أهلها استعداداً لاستقبالهم وبعد توسط من صديقهم القديم، شلومو بن طوف وصهره يعقوب دوري. "مهو بقى بينا وبين دار بن طوف السلك، ومرَة يعقوب، أخته لشلومو ربيَت بدارنا، وابنها اميل والله بقى ييجي يعبر ع الخم كل ما يطلع صوص جديد". وكان يعقوب هذا يلعب الدور الموازي لدور الحمار الذي بفضله ظل سعيد ابن النحس المتشائل في البلاد، وأما الأغلبية الكبرى من أبناء القرية فقد ظلت في الشتات والمخيمات، تعاني الأمرّين، وقد انقطعت أخبارهم وقتا طويلا.

اللجوء

بتهجيرهم من قريتهم، فقد أبناء مسكة، الحياة الهانئة الكريمة، وتحولوا بين ليلة وضحاها من مزارعين يعتاشون من أرضهم، إلى لاجئين لا يملكون أياً من مقومات الحياة، وكانت المحطة الأولى والأكثر إيلاماً ببقائهم مع عدد كبير من أبناء القرى الأخرى لعدة أشهر في جبل حنوتا، حيث مكثوا بالمغر وما شابهها حتى جاء الشتاء فتفرقوا، ولجأت الأغلبية إلى مخيمات اللاجئين أو في البلدات المجاورة وبخاصة قلقيلية وعزون، اللتين بقيتا شرقي الخط الأخضر، والطيرة التي ضمّت إلى إسرائيل. وحيثما تواجد أبناء القرية، فقد عانوا في السنوات الأولى بشكل خاص من الفقر وضيق الحال.

الحاجة زينب شبيطة، أم عاصم، تحكي عن السنوات الأولى العجاف، كيف عادت وسواها من نساء القرية للعمل في أرضهن ولكن كأجيرات لدى مقاول يهودي، وكيف أنه قام بطرد زميلتها، المرحومة أم دحمس، عندما تجرأت ذات مرة على الإشارة نحو دارها لتقول بأنها كانت هناك ذات مرة.

هذا، ومن الجدير ذكره أن أبناء القرية ممن بقوا في الطيرة، لم يتمكنوا من زيارة قريتهم لعدة سنوات غلا سرا، رغم قربها من مكان سكنهم الجديد. كانت المرة الأولى التي سُمح لهم بزيارتها في "عيد استقلال إسرائيل الثالث"، ومن يومها أخذوا يزورون القرية كل سنة في ذكرى نكبتها أو - وفق القاموسي الجديد - "في عيد الاستقلال الإسرائيلي"، وبعد زوال الحكم العسكري عام ١٩٦٦ صاروا يقومون بزيارتها بوتيرة أعلى.

هدم القرية

وعن هدم القرية، جاء في كتاب "مسكة- الكتاب رقم ١٠" (اصدار جامعة بير زيت، ١٩٩١) على لسان أحد أبناء مسكة الذين بقوا في الطيرة، ولم يذكر اسمه، قوله: "كنا ليل نهار نتشاور مع بعضنا ونقعد في ديوان أبو علي الشبيطة، كان المستشار تبع بن جوريون واحد اسمه يوشوع بالمون وكان يعرف علي القاسم. المهم علي الشبيطة، أبو عصام، قويت عينه وقال لازم نرجع ع مسكة، وقال طالما استقرينا ومعنا هويات إذن ودّونا ع بلدنا وبنوخذ اللي ع ذيال البلد. ويوم عيّنوا مراجعة رسمية في القدس، وراح من عنّا أبوعلي وأبو عصام واتصلوا في مكتب رئيس حكومة اسرائيل وقتها بن جوريون، استقبلهم مستشاره وقعد معهم وقال لهم بنبني لكم مدرسة غرب الطيرة وبنعطيكم أرض والكو تكونوا فيها مرتاحين ومستقلين. قالوله لأ، بدنا نرجع ع مسكة، ومسكة لِسّا موجودة. بعد نقاش طويل عريض، وكان نقاش ودّي، قال لهم المستشار يوشوع أنا اللي مفوّض فيه قلته، وعلى الباقي بقدرش أقول إشي، هاذا هو الختيار بن جوريون، فوتوا عليه. قالوله إذن أعطينا إياه نحكي معاه، فات يسأل وقال شو قلت لهم. بس هيك، زي ما قلت بالزبط. ظلوا متأملين يرجعوا، وقالوا هاي مطلبنا واحنا مش ممكن نتخلى عنه. أضرب إطرح، أسبوع وإلاّ الجرّافات بتهدم بالبلد وما كانش مهدوم منها أوّل ولا بيت، هدموها كلها ومظلّش فيها إلا توالي المدرسة [التي هدمتها السلطات الإسرائيلية في صيف ٢٠٠٦، كما جاء سابقاً] والجامع القديم وشويّة من المقبرة والبير اللي كنا نملّي منه. موجودة أثاره لحد هسّا".

of [Palestinian] Arab population from the area of the Jewish state," he underscored, "does not serve only one aim-to diminish the Arab population. It also serves a second, no less important, aim which is to advocate land presently held and cultivated by the [Palestinian] Arabs and thus to release it for Jewish inhabitants." The Zionist movement simply required more space, and the way to create that space was through the expulsion of the Palestinians.

Remembering Miska Together

Zochrot volunteers joined former residents of Miska in renovating the school buildings, which they in turn used for a variety of cultural events. In mid-June 2006, however, the Israel Lands Administration fenced off the school, and posted its own sign, indicating that the land was private property and entry onto the land constituted trespass. In response, Zochrot joined displaced persons from Miska at the school. Standing outside the fence, they proceeded to drape the fence with 50 meters of white cloth, Christo-style. Everyone in attendance -Israeli Jew and Palestinian, man and woman, young and old- then had the opportunity to place their own pieces of art on the cloth. To replace the Israel Lands Administration's sign, now covered over, the group hung a new sign reading, "Miska School house-the land belongs to the Miska uprooted people and the entrance is permitted to all with love."

Only a few days later the demolition crews arrived and planted saplings in a renewed bid to bury the village's past. On August 19, 2006, members of Zochrot and Miskawis made a pilgrimage to the site of the destroyed schoolhouse. They looked around for bits of rubble that remained from the demolished building, and used those stones to mark the outlines of the school. They then posted signs with the names of children who had once attended the school.

Kayemeth L'Yisrael, the Jewish National Fund, to hold in perpetuity for the Jewish people. Until recently, the JNF also enjoyed an intimate relationship with the Israel Land Administration (ILA), which also administered state-seized under JNF guidelines limiting property transactions of administered land to Jews only.

Some of the refugees from Miska managed to remain in the State of Israel, with many of them ending up in Tira, one of the main towns in the so-called "Arab Triangle." Geographically they were not terribly far from Miska: it was and is only a matter of a few kilometers. In terms of legally-constructed space, however, the distance was great and remains so. Under the Absentee Property Law, Miska's former residents who remained inside Israel received the Kafkaesque Hebrew classification, nifkadim nochachim, or, in English, "present absentees": they were "present" in the country, but the law constituted them as "absent" for the purpose of property confiscation.

The destruction of Miska, along with the demolition of hundreds more Palestinian villages, did not take place in a vacuum. It occurred within specific ideological context. Specifically, it unfolded in the context of a particular (and dominant) Zionist ideology which sought to link spatial and demographic control, which understood the Zionist mandate to be the establishment of a "Jewish" state in which an indispensable part of the "Jewishness" of the state would be demographic control over a circumscribed territory.

To understand this ideological context, let us briefly consider the writings and career of Yosef Weitz, who prior to 1948 and beyond served as an official of the JNF. Miska's depopulation and destruction were ordered by Weitz, a long-time advocate of what was (and is) euphemistically called the "transfer" of Arabs outside of eretz yisrael. "Transfer" did not suddenly emerge as an ideology during 1948, but had been widely discussed among Zionists of the left and the right for decades. For Weitz, as we will see, "transfer" was a means to a territorial end, an end framed using the religious language of "redemption" which Zionism had appropriated from scripture and from rabbinic tradition.

During a meeting with the "Transfer Committee" on November 15, 1937, Weitz linked the demographic dimension of transfer with its territorial objective: The "transfer

Miska was also one of—depending on what one counts as a separate town or village - the between 413 and 531 Palestinian population centers destroyed by the Israeli military in 1948 and 1949. Israeli forces entered Miska on April 20, 1948, expelled remaining the inhabitants, and proceeded to destroy all of the village's buildings, leaving only the schoolhouse's two buildings and the village mosque standing. These new refugees were some of the at least 750,000 Palestinians who became refugees between 1948 and 1950. Shortly after Miska's destruction, Israeli authorities planted trees over much of Miska's land.

For most Israeli Jews, the events of 1948 bear the name, "the War of Independence," and conjure up memories of heroic sacrifice. Palestinians, however, name these events as a Nakba, an Arabic word meaning "catastrophe." Little wonder, for the war of 1948 was indeed catastrophic for Palestinians, tearing apart their society's fabric, dispossessing many of them from their land, and transforming well over half of the Palestinian population into refugees. Some refugees had left their homes to escape from the fighting. Israeli military units forcibly expelled others. For all, the reality after 1948 was the same: they were now the dispossessed, refugees.

A large number of these refugees ended up in United Nations-administered camps outside what at the end of the war had become the new State of Israel, beyond the 1949 Armistice Line: many, along with their descendants, continue to live in the refugee camps of the West Bank, the Gaza Strip, Lebanon, Syria, and Jordan. Others, however, remained in the new State of Israel, and so international humanitarian law viewed them not as refugees but as "internally displaced persons." They became citizens of the new State of Israel (albeit not citizens entitled to the same benefits as Jewish citizens).

Like the officially-recognized refugees, these internally-displaced Palestinians also lost their homes and properties. As in Miska, Israeli forces leveled the buildings in most of the villages they had depopulated. In 1950, the Israeli Knesset passed the Absentee Property Law, which handed over refugee property to a new state agency, the Custodian of Absentee Property. Much of the this land, in turn, was sold to Keren

Remembering the Nakba: Tours of Destroyed Palestinian Villages as Pilgrimages of Lament and Hope

Alain Epp Weaver

From Paper Prepared for the Theology and Religious Reflection Section
American Academy of Religion Annual Meeting
Presented Nov. 20, 2006

Erasing Miska

Let us begin with moments of erasure. In July 2006, bulldozers hired by the Israel Lands Administration approached two structures near an orchard in what is today central Israel and proceeded to destroy them. One doubts that the bulldozer operators knew what the buildings were: the two structures looked old, but they also showed evidence of recent renovation. It didn't take long for the machines to reduce the two buildings to piles of stone. After the rubble had been cleared, other workers came to plant trees: most who would now pass by the site would have no idea that buildings once stood here.

The two demolished buildings in question served, almost six decades ago, as the boys' schoolhouse for Miska, a village in the Tulkarm district of Palestine under the British Mandate. The 1945 census placed Miska's population at 1,060; the 1931 census counted 123 houses. Other village structures included the elementary school for village boys and a mosque. Historians believe that Miska's name comes from the name of the Arab, Miskain, which settled in Palestine's coastal plain during the early years of the Islamic conquest in the seventh century.

2//3

Town’s name through history	Miska was founded by descendants of the Arabian tribe of Miskain in the early days of the Islamic conquest in the 7th century.
Schools	Miska had an elementary school for boys which is still standing.
Religious institutions	One mosque which **remain standing**.
Exculsive jewish colonies on town’s lands	‘En ha-Choresh, Giv’at Chayyim, and Achituv.

Miska Schoolhouse Commemoration, 2006

“People from the area have invaded their land, have tried to reconstruct the destroyed buildings, have held protests and gatherings while trespassing, have tried to plant trees and to fence the buildings. All of these activities are illegal activities and some of them even constitute criminal offenses. At the request of the lessees, permission to demolish the buildings has been issued…” From a letter by Yaron Bibi, District Manager, Israel Lands Authority

About Miska

<table>
<tr><th>Statistic/Fact</th><th colspan="3">Value</th></tr>
<tr><td>Israeli occupation date</td><td colspan="3">April 20,1948</td></tr>
<tr><td>Distance from district center</td><td colspan="3">15 (km) Southwest of Tulkarm</td></tr>
<tr><td>Elevation from the sea</td><td colspan="3">50 (meters)</td></tr>
<tr><td>Israeli military operation</td><td colspan="3">Coastal Clearing</td></tr>
<tr><td>Exodus Cause</td><td colspan="3">Expulsion by Jewish troops</td></tr>
<tr><td>Village remains after destruction by Israelis</td><td colspan="3">Miska was completely destroyed with the exception of boys’ elementary school (Demolished In July 2006) and its mosque. It should be noted that Miska was destroyed based on the orders of a Jewish National Fund official, Yosef Weitz.</td></tr>
<tr><td>Ethnically cleansing by Israelis</td><td colspan="3">Miska inhabitants were completely ethnically cleansed.</td></tr>
<tr><td rowspan="5">Land ownership before occupation</td><th>Ethnic Group</th><th colspan="2">Land Ownership (Dunums)</th></tr>
<tr><td>Arab</td><td colspan="2">4,924</td></tr>
<tr><td>Jewish</td><td colspan="2">2,976</td></tr>
<tr><td>Public</td><td colspan="2">176</td></tr>
<tr><td>Total</td><td colspan="2">8,076</td></tr>
<tr><td rowspan="7">Land usage in 1945</td><th>Land Usage Type</th><th>Arab (Dunum)</th><th>Jewish (Dunum)</th></tr>
<tr><td>Area planted w/citrus</td><td>1,115</td><td>1,196</td></tr>
<tr><td>Irrigated & Plantation</td><td>304</td><td>83</td></tr>
<tr><td>Planted W/Cereal</td><td>3,245</td><td>1,683</td></tr>
<tr><td>Built up</td><td>88</td><td>14</td></tr>
<tr><td>Cultivable</td><td>4,664</td><td>2,962</td></tr>
<tr><td>Non-Cultivable</td><td>348</td><td>0</td></tr>
<tr><td rowspan="7">Population befor occupation</td><th>Year</th><th colspan="2">Population</th></tr>
<tr><td>19th century</td><td colspan="2">300</td></tr>
<tr><td>1922</td><td colspan="2">443</td></tr>
<tr><td>1931</td><td colspan="2">635</td></tr>
<tr><td>1945</td><td colspan="2">1,060 (180 Jewish)</td></tr>
<tr><td>1948</td><td colspan="2">1,021</td></tr>
<tr><td>Est. Refugees 1998</td><td colspan="2">6,269</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Number of houses</td><th>Year</th><th colspan="2">Number of House</th></tr>
<tr><td>1931</td><td colspan="2">123</td></tr>
<tr><td>1948</td><td colspan="2">197</td></tr>
</table>

ذاكرات مِسْكة

זוכרות את מִסְכֵּה

Remembering Miska

www.zochrot.org

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

הנאום הראשון של עמותת זוכרות בפעילותה לזכר הנכבה בכפר מסכה כתב והקריא איתן בונשטיין

אפריל 2002

אַהְל מִסְכּה אְל אַעִזַּאאְ! בַּשְׁכֻּרְכֻּם עַלַא אלדִּיַאפֶה פִּי אַרְדְכֻּם.
אנשי מסכה היקרים, תודה לכם על האירוח באדמתכם. אנו מקווים ומאמינים שלא רחוק היום בו נוכל להתארח בבתיכם החדשים בכפרכם מִסְכָּה ליד שכניכם מרמת הכובש, שדה ורבורג ומשמרת. המאמץ שלכם לקיים את הקשר אל אדמתכם ממנה גורשתם ב–48 ראוי להערכה ולתמיכה של כל מי שמנסה לחיות כאן על האדמה הזאת ולא רק להילחם עליה. אבל המעשה שלכם המזכיר את הנכבה חשוב לא פחות עבור יהודים שמבקשים לחיות במדינה דמוקרטית, מדינה שבה האזרחים לא מופלים בשל מוצאם, דתם, מינם וכו׳.
הנכבה היא אסונם של הפלסטינים שאיבדו את ארצם, רכושם ועתידם, והפכו לפליטים בגולה ולמיעוט מופלה ועקור במולדתו. אבל הנכבה היא גם סיפורם של היהודים בארץ הזאת. ב–48 מיעוט מאוכלוסיית הארץ הקים מדינה יהודית וכפה את שלטונו על הרוב שהתנגד לכך. המהלך האלים הזה נעלם בזיכרון הקולקטיבי היהודי בישראל וחובתם של היהודים לזכור ולהזכיר לצאצאיהם שהם חיים במדינה שקמה על חשבון הפלסטינים ותוך החרבת חייהם בה. אין זה אומר שהיהודים צריכים להסתלק או להיות מגורשים מכאן. גם אין תביעה ערבית או פלסטינית ממשית כזו. אבל החוב המוסרי של היהודים כלפי אלה שעולמם ובתיהם חרבו הוא עצום והמאמץ להכיר בחוב זה חייב להיות על סדר היום הציבורי והחינוכי בישראל.
לפני מספר ימים סיירנו מספר חברות וחברי עמותת ׳זוכרות׳ בכפרים הרוסים בגליל. עקור בן 60 שנולד בכפר מיעאר אמר וחזר והדגיש בפנינו שהבעיה של המדינה הזאת אינה עם היהודים. עם היהודים היו יחסים טובים לפני קום המדינה וגם כיום יש יהודים רבים שרוצים לחיות בשלום ובהוגנות עם הערבים. הבעיה היא עם הציונות שאינה מוותרת על הדיכוי של הערבים בארץ. אבל גורמת בכך גם לחיים לא בטוחים עבור היהודים כאן. עמותת ׳זוכרות׳ קמה במטרה להחדיר את תודעת

הנכבה בציבור היהודי בישראל. אנחנו קבוצה של אזרחים המבקשת להזכיר לציבור היהודי את שהוא מבקש לשכוח ומשלם על שכחה זו מחיר כבד בחיים לא בטוחים ובאובדן חיים יהודיים וערביים כאחד.

היום מציינים בארץ יהודים רבים את יום העצמאות של המדינה. קשה למצוא כאלה שממש חוגגים את האירוע כי המדינה מונהגת ע"י רוח רעה של כיבוש במשך כל שנותיה שהביאה אותנו למצב האלים של ימים אלה. האידיאולוגיה הציונית הרווחת עדיין משלה את האזרחים היהודים שיכולה להיות עצמאות אמיתית במדינה יהודית. השקר הזה הולך ונחשף משנה לשנה ובשנים האחרונות, גם כשלא היו פיגועים, קשה היה למצוא יהודים שממש שמחים ביום זה. עבור הערבים, מאז שהשתחררו מההלם של הנכבה, יום העצמאות הוא תזכורת כואבת לאסון שלהם ולתוצאותיו המתמשכות. כרבע מיליון עקורים פנימיים הם אזרחים לכל דבר שנמנע מהם לשוב ולהקים את בתיהם באדמותיהם. נכון, את גלגל ההיסטוריה אי אפשר להשיב לאחור ולעולם לא ניתן יהיה לפצותכם באופן מלא ולהחזיר את כל האדמות לבעליהן החוקיים. אבל המדינה חייבת להציע פיצוי הוגן על רכושכם שנלקח ולסייע לכם להקים את בתיכם על חלק מאדמותיכם.

כאן במִסְכֵּה אנו מציבים היום, יחד עם עקורי הכפר, שילוט ראשון שמכריז בערבית ובעברית על החיים הפלסטיניים שהיו כאן. זה ביטוי של התנגדות לניסיון להעלים מנוף הארץ ומתודעת אזרחיה את הכפרים הפלסטינים שנהרסו. אנחנו מאמינים שיהודים וערבים יוכלו לחיות כאן יחד כאזרחים שווים רק לאחר שהסבל הפלסטיני יקבל הכרה ממשית בציבור היהודי. כשתושבי האזור היהודים יכירו את ההיסטוריה של מִסְכֵּה ויראו את השילוט המציין את הכפר אולי גם יתחילו להכיר במחיר אותו שילמתם ואתם ממשיכים לשלם על היותכם פליטים במולדתכם. אולי אז גם ייקחו היהודים אחריות על השינוי שחייב לקרות כאן. ואולי גם יבקשו לחיות שוב כשכנים טובים כמו בעבר של הכפר מִסְכֵּה.

الكلمة الأولى التي ألقيت باسم "زوخروت" في ذكرى النكبة في مسكة

كتبها وألقاها إيتن برونشطين

نيسان 2002

أهل مسكة الأعزاء، أشكركم على استضافتنا في أرضكم. نحن نؤمن ونتمنى ألا يكون بعيداً ذلك اليوم الذي يمكن أن تستضيفونا به في بيوتكم الجديدة في قريتكم مسكة إلى جانب جيرانكم من "رمات هكوبش"، "سدي فاربورج" و"مشميرت". إن الجهد الذي تقومون به للحفاظ على التواصل مع أرضكم التي طردتم منها عام 48 لهو جدير بالتقدير والدعم من قبل كل من يريد العيش على هذه الأرض وليس فقط أن يحارب عليها. وإن عملكم الهام بالنسبة لكم لإحياء ذكرى النكبة لا يقل أهمية بالنسبة لليهود الذين يرغبون بالعيش في دولة ديمقراطية لا تمييز بين مواطنيها بسبب جذورهم أو دينهم أو جنسهم.

إن النكبة هي كارثة الفلسطينيين الذين فقدوا بلادهم وأملاكهم ومستقبلهم، وتحولوا إلى لاجئين في المهجر وإلى أقلية مهجّرة في وطنها تعاني من التمييز ضدها. لكن النكبة هي أيضاً قضية اليهود في هذه البلاد. ففي عام 48 أقامت أقلية من سكان هذه البلاد دولة يهودية وفرضت سلطتها على الأغلبية التي عارضت ذلك.ثم انمحى هذا العمل العنيف من الذاكرة الجماعية لليهود في إسرائيل. يجب على الإسرائيليين أن يتذكروا وأن يُذكّروا أبناءهم أنهم يعيشون في دولة على حساب الفلسطينيين بعد تدمير حياتهم فيها. لا يعني هذا أن اليهود يجب أن يطردوا من هنا. ولا ينادي العرب أو الفلسطينيون بذلك حقاً. إلاّ أن الدَّين الأخلاقي على اليهود تجاه أولئك الذين دمّرت حياتهم وبيوتهم هو دَين عظيم، وأن الاعتراف بهذا الدَّين يجب أن يكون على جدول الأعمال العامّ والتربوي في إسرائيل.

قبل عدة أيام تجوّل عدد من فعّالي/ات زوخروت في قرى مهجرة في الجليل. أحد المهجّرين من قرية معار وعمره 60 سنة قال وشدّد أن المشكلة في هذه البلاد ليست مع اليهود، مع اليهود كانت علاقات جيدة قبل قيام الدولة، وحتى في هذه الأيام هناك يهود يريدون العيش بسلام وعدل مع العرب. المشكلة هي مع الصهيونية التي لا تتنازل عن قمع العرب، وتؤدي بسبب ذلك إلى حياة غير آمنة لليهود أيضاً. قامت "زوخروت" من أجل إقحام النكبة في وعي الجمهور اليهودي في إسرائيل. نحن مجموعة من المواطنين نريد تذكير الجمهور اليهودي بما يحاول نسيانه وأنه يدفع مقابل هذا النسيان ثمناً باهظاً بحياة غير آمنة وبأرواح يهود وعرب على حد سواء.

يحتفل اليوم الكثير من اليهود بعيد استقلال الدولة. ولأن الدولة مسيّرة بروح شريرة احتلالية على طول كل سنوات قيامها وأدت بنا إلى حالة العنف الحالية، فمن الصعب أن نجد أناساً يحتفلون احتفالاً حقيقياً. وما زالت الأيديولوجية الصهيونية السائدة توهم المواطنين اليهود بإمكانية تحقيق استقلال حقيقي في دولة يهودية. هذا الكذب ينكشف من عام إلى عام في الفترة الأخيرة. حتى عندما لم تكن عمليات تفجيرية ضد اليهود، كان من الصعب إيجاد يهود فرحين بشكل حقيقي في هذا اليوم. بالنسبة للعرب، ومنذ أن أفاقوا من صدمة النكبة، فإن يوم "الاستقلال" هو تذكير مؤلم بكارثتهم وبنتائجها المتواصلة. حوالي ربع مليون من المهجّرين هم مواطنون عاديون ممنوعون من العودة وإقامة بيوتهم على أراضيهم. نعم، لا يمكن إعادة عجلات التاريخ إلى الوراء ولا يمكن أبداً تعويضكم بشكل تامّ أو إعادة كل الأراضي إلى أصحابها الشرعيين، ولكن الدولة ملزمة بتعويضكم عن الأملاك التي أخذت منكم وأن تساعدكم على بناء بيوتكم على جزء من أرضكم.

هنا في مسكة، سنغرس مع مهجّري القرية، لافتات تعلن بالعربية والعبرية عن الحياة الفلسطينية التي كانت قائمة هنا. هذا هو تعبير عن معارضتنا لمحاولات محو القرى الفلسطينية المهدومة من منظر البلاد ومن وعي سكّانها. نحن نؤمن أن اليهود والعرب يمكنهم أن يعيشوا سوية هنا كمواطنين متساوين، فقط بعد الاعتراف الحقيقي من قبل الطرف اليهودي بالمعاناة الفلسطينية. عندما يتعرف اليهود الساكنون حول مسكة على تاريخها ويرون اللافتات التي تدلّ على القرية، ربما يستوعبون أيضاً الثمن الذي دفعتموه وما زلتم تدفعونه على كونكم لاجئين في وطنكم. ربما حينئذ يتحمل اليهود المسؤولية على التغيير الذي يجب أن يحصل هنا. وربما يطلبون العيش مرة أخرى كجيران طيبين، كما كان في الماضي، مع قرية مسكة.

עדויות

החאג'ה סָפִיֶה שביטה , נולדה לפני 80 שנים בכפר מסכּה, כיום היא גרה בעיר אלטירה במשולש. אלחאג'ה סָפִיֶה זוכרת את יומה האחרון בכפר מסכּה, 18 אפריל 1948. היא עדיין זוכרת בצורה ברורה ובאופן מדויק את קולו הרוטט של מחמוד ג'יוסי ואת הבכי של אלאניס ואת הנזיפה של אמא ואת מכונית אבו עְוַאד שלא זכתה לעלות עליה. היא אומרת: "בא אחי הגדול מוסא ואמר לי, אני רואה שהעולם משתבש סביבנו ואנחנו חייבים לדאוג לעצמנו, משהו לאכול , משהו למכור .. ולכן, לקחתי חמש שש נשים וירדנו למחרת כדי לקצור באדמת ח'ור ברהם [ח'ור הוא שקע בין שתי גבעות] החיטה עדיין לא הבשילה, קצרנו רק שעורה".

"בא אלינו מחמוד ג'יוסי קראו לו אבו זהראן אמר לנו תלכו, תחזרו הביתה, אנשי הכפר עזבו, לא האמנו לו בהתחלה והמשכנו לקצור, בא אלאניס ואמר לנו, "תלכו הביתה לא נשאר איש בכפר " אמר ומירר בבכי, לא האמנו עד שהגיע מוסא אחי והחזיר אותנו לכפר ולא מצאנו חוץ מהלוחמים. אימא אמרה לנו "תעלו יא אומללות שכמותכן תעלו".

לא נורתה מהכפר אפילו יריה אחת, על פי עדויות תושביה, אימה ופחד השתלטו על האנשים והייאוש היה גדול, "הבעיות התחילו עם החלוקה, היהודים התחילו להתגרות והאנשים פחדו" אומרת אלחאג'ה ספיה וממשיכה: "הפחד התחיל בהתקוממות הקודמת ב 36. חמושים התחילו לסייר בכרמים. היהודים והאנגלים עשו טבח בכפר. ירו בשישה, בחיי אלוהים העירו אותם מהשינה "היא זוכרת את השישה בקושי אבל מה שלא תשכח לעולם, זה הפחד והחרדה שהשליך פשע הזה על הכפר, הקורבנות הם: "חסן עבד אלחפיד' קראו לו אבו אלאמין אחיו חסין אבן עות'מאן, עבד אללה אלסיאג'י שהיה פועל חריש אצל דודי אחמד, אלה הלכו, מתו. אסמאעיל אלחוראני, כרתו לו את היד, ואחמד אלזריקי נקטעה לו הרגל ". אמרה שבעיקר אחרי החלטת החלוקה המתח הלך ועלה בהתמדה, במיוחד אחרי שיהודים רצחו מספר אנשים מכפר סלמה באותה שנה כשאלה עשו את דרכם חזרה מפרדסיהם הסמוכים למסכּה.

"המצב נהיה מתוח והיהודים התחילו לירות מכיוון האיקליפטוסים של אבו סאלח עד שהגיע חברינו שלמה בן טוב , אמר אנחנו רוצים לערוך הסכם ביניכם לבין כובש [רמת הכובש] צופית ובצרה, היישובים הקרובים למסכה. ההסכם היה לגבי הֻדנה למשך ששה חודשים, במהלך ההדנה, הגיע לכפר קצין סורי " עלה על בית אבראהים אלעלי, זה הבית הדו קומתי היחיד בזמנו, הסתכל צפונה ודרומה, מערבה ומזרחה ואמר, אתם מכותרים וחייבים לצאת קפץ מחמוד אלטאהר ואמר מה?, נצא כשאנחנו יותר מהם? זו קונספרציה. בהתרגשות וכעס גדולים תיארה איך התנפלו עליו חיילים סורים שכמעט הרגו אותו על כך שהתחצף לקצין ששמו דומה לשמו של משורר סורי היה אז מפורסם, אבל היא שכחה את שמו.

אנשי הכפר איבדו את התקווה שצבאות ערב יושיעו אותם, שום דבר לא יועיל למעט ההדנה, אבל "כעבור חודש חודשים כובש שלחו לאבראהים אלעלי מסר שאומר, רוצים לבטל את ההסכם כי ההגנה מגיעים מדיר יאסין, ואלה, משה דיין ובן גוריון לא מתחייבים לכלום ...והכפר יצא".

תחנת העקירה הראשונה הייתה הכפר הסמוך אלטירה, הלוחמים השתתפו

בהגנה עליה, הילדים והנשים עזבו עם ילדי ונשות אלטירה להרי חאנותה [על אדמה זאת הוקם היישוב כוכב יאיר] עד שיסתיימו הקרבות באלטירה.
בשונה מרוב בני הכפר, הצליח חלק גדול מבני משפחת שביטה שמנו בזמנו רק 35 נפשות להישאר באלטירה כאשר הביעו אנשיה נכונות לקבלם וזאת אחרי תיווך מצד חברם שלמה בן טוב וגיסו יעקב דורי. "הרי הפריד בינינו לבין בית בן טוב רק חוט ברזל, אשתו של יעקב אחותו של שלמה גדלה אצלנו בבית, ובנה אמיל היה נכנס ללול התרנגולות כל פעם שפקע אפרוח חדש".
הרוב המכריע של בני הכפר התפזר במחנות הפליטים ובפזורה וחיו בסבל רב, ולא נודע עליהם כלום לזמן ארוך.

הפליטות

אנשי מסכה, כשהיגרו מכפרם איבדו את החיים השלווים והמכובדים, הפכו בין לילה מחקלאים המתפרנסים מאדמותיהם לפליטים חסרי כל. התחנה הראשונה והקשה ביותר הייתה בהרי חאנותה במחיצת המונים מתושבי כפרים אחרים למשך מספר חודשים הם שהו במערות עד החורף ואז התפזרו הרוב עברו למחנות הפליטים או לישובים בסביבה כמו קלקיליה ועזון אשר נשארו מזרחה לקו הירוק ולאלטירה שסופחה לישראל. בכל מקומות הימצאותם אנשי הכפר סבלו בשנים הראשונות מעוני וממצוקה.
אלחאג'ה זינב שביטה, אם עאסם, מדברת על השנים הראשונות הקשות, על כך שהיא ואחרות מנשות הכפר,חזרו לעבוד באדמותיהן אבל הפעם כפועלות אצל קבלן יהודי, ואיך הוא גירש את חברתה המנוחה אם דחמס, כאשר העיזה פעם והצביעה על ביתה באומרה שפעם היא הייתה שם .
יש לציין שבני הכפר, אלה שנשארו באלטירה לא יכלו לבקר את כפרם במשך מספר שנים אלא בסתר למרות הקרבה למקום מגוריהם החדש. הפעם הראשונה בה הורשו לבקרו הייתה ב "חג עצמאות ישראל השלישי" ומאז הם מבקרים בכפרם כל שנה במועד הנכבה או לפי השפה החדשה "ביום העצמאות הישראלי" ואחרי שהסתיים הממשל הצבאי בשנת 1966 החלו לבקר את כפרם בתדירות גבוה יותר.

הריסת הכפר

על הריסת הכפר, נכתב בספר "מסכה - ספר מס' 10" (הוצאת אוניברסיטת ביר זית 1991) בעדותו של אחד מבני מסכה שנשארו באלטירה, שמו לא הוזכר, שם נאמר: " יום ולילה התייעצנו בינינו, ישבנו בדיוואן אבו עלי אלשביטה, ועם היועץ של בן גוריון, היה אחד בשם יהושוע ולמון, הוא הכיר את עלי אלקאסם, העיקר, אבו עסאם הרגיש חזק ואמר חייבים להחזיר את מסכה אמר גם שכל עוד נשארנו ויש לנו תעודות זהות שישלחו אותנו לכפר שלנו ושניקח את מה שבפאתי הכפר.
נקבעה פגישה פורמאלית בירושלים. והלכו מצדנו אבו עלי ואבו עסאם והתקשרו למשרד ראש ממשלת ישראל בזמנו בן גוריון קיבל את פניהם היועץ שלו וישב איתם ואמר להם נבנה לכם בית ספר במערב אלטירה וניתן לכם אדמה ונבטיח לכם שתרגישו שם שלווים ועצמאיים. אמרו לו לא, רוצים לחזור למסכה, מסכה עדיין קיימת. אחרי דיון ארוך, דיון שהיה ברוח טובה, אמר להם היועץ יהושוע אמרתי את מה שבסמכותי להגיד, על יתר הדברים איני יכול להגיד כלום, הנה הזקן בן גוריון כנסו אליו. אמרו לו אם כך תן לנו לדבר איתו, נכנס לשאול ומסר לו את הדברים שלנו, אמר לו שאנחנו עדיין מקווים לחזור אמר זו דרישתנו ולא נוותר עליה. מפה לשם עבר שבוע ופתאום הבולדוזרים התחילו בהריסת הכפר שלא נהרס ממנו עד אז אף בית. הרסו את כולו חוץ משאיריות בית הספר [שהרסו אותו השלטונות בקיץ 2006 כפי שמסופר בחוברת], המסגד הישן, חלק קטן מבית הקברות והבאר ממנה שאבנו מים, שרידיה קיימים עד היום".

تسترجع الحاجة صفية شبيطة (٨٠ عاما)، يومها الأخير في قرية مسكة، الثامن عشر من نيسان عام ١٩٤٨، ولا زالت تكرر بالدقة ذاتها تهدّج صوت محمود الجيوسي وبكاء الانيس، وتوبيخ الوالدة وسيارة أبو عواد التي لم تحظ بركوبها. وتقول: "أجا أخوي الكبير موسى وقال لي، أنا شايف هالدنيا بتروج ولازم نحتاط ع اشي نوكله، اشي نبيعه.. ووالله بالفعل، أخذت خمسة ستة ونزلنا ثاني يوم نحصد بخور برهم، القمح بقاش مستوي، ما حصدناش غير الشعير.."

"أجانا محمود الجيوسي، بقوا يقولوله أبو زهران، وقال لنا "روحن..روحن البلد رحلت"، بس ما صدقناش وكمّلنا حصاد وأجا الأنيس وقال لنا "روحن روحن، ما ظلش حدا في البلد"، قال وحندل يعيّط وما صدّقناش إلا تا أجا موسى ورجعنا ع البلد وما لقيناش إلا المناضلين، وإمي قالت لنا "اطلعن يا خايبات اطلعن".

لم تُطلق من تلك القرية ولو رصاصة واحدة، أو "فشكة" حسب أهلها، فالرعب دبّ في القلوب واليأس عشش، "المشاكل بدت مع التقسيم، واليهود بدوا يتمرحشوا والناس خافوا"، تقول الحاجة صفية وتستدرك: "الخوف بدا مع الثورة العتيقة في الـ٣٩ ، بدوا مسلحين يدوروا بين الكروم، اليهود والانجليز عملوا مجزرة في البلد. طخّوا ستة، والله قاموهم من عز النوم" تتذكر محدثتنا أولئك الستة بصعوبة، لكن ما لا تنساه قط هو ذاك الرعب الذي تركته هذه الجريمة بحق القرية كافة وضحاياها: "حسن عبد الحفيظ، بقولوله أبو الأمين، وأخوه، وحسين ابن عثمان، وعبد الله السياجي اللي بقى حراث عمي أحمد، هذول راحوا. واسماعيل الحوراني، قطعوا ايده، واحمد الزريقي انقطعت رجله".

كانت تقول إن الأوضاع بعد قرار التقسيم بشكل خاص كانت بوتيرة تصعيد مستمر، خاصة بعدما قتل مستوطنون يهود عدداً من أبناء قرية سلمة في نفس العام وهم في طريقهم من بيارتهم المجاورة لمسكة.

كانت تقول إن الاوضاع توترت و"بدوا يطخّوا من كينات أبو صلاح لحد ما أجا صاحبنا شلومو بن طوف، وقال بدنا نعقد اتفاقية بينكم وبين كوفيش وصوفيت والبصرة" [أسماء مستوطنات يهودية قريبة من مسكة]، وكان من المفروض أن تستمر تلك الهدنة ستة أشهر، وخلال الهدنة قدم إلى القرية ضابط سوري، "طلع ع دار إبراهيم العلي، هي الوحيدة اللي بقت من طابقين، اطّلع شامة وقبلة، شرقة وغربة وقال انتو مطوّقين ولازم تطلعوا، نط محمود الطاهر وقال وَلّ، احنا نطلع واحنا أكثر منهم، هاي مؤامرة". وبتأثر بالغ الحنق وصفت كيف انقضّ نحوه جنود سوريون وكادوا يقتلونه لتطاوله على الضابط الذي يشبه اسمه اسم شاعر سوري كان معروفا لكنها نسيت اسمه.

وما عاد أبناء القرية يعوّلون على الجيوش العربية وما عادت تـنفعهم إلاّ الهدنة، ولكن "بعد شهر شهرين، ودّت كوفيش لابراهيم العلي وقالوله بدنا نفسخ الاتفاقية لأنهم الهجانا جايين من دير ياسين، وهذول موسى ديان وبن جوريون بلتزموش بإشي.. وطلعت البلد.."

وكانت المحطة الأولى في هجرتهم قرية الطيرة المجاورة، وفيها شارك المقاتلون في الدفاع عنها، أما الاطفال والنساء فرحلوا مع أطفال ونساء الطيرة إلى جبال حنوتا حتى تنتهي الحروب في الطيرة.

بعكس غالبية أبناء القرية، نجح معظم أبناء عائلة شبيطة المقدر عددهم حينها بـ ٣٥ شخصاً فقط، بالبقاء في الطيرة، بعدما أبدى أهلها استعداداً لاستقبالهم وبعد توسط من صديقهم القديم، شلومو بن طوف وصهره يعقوب دوري. "مهو بقى بينا وبين دار بن طوف السلك، ومرَة يعقوب، أخته لشلومو ربيَت بدارنا، وابنها اميل واللّه بقى ييجي يعبر ع الخم كل ما يطلع صوص جديد". وكان يعقوب هذا يلعب الدور الموازي لدور الحمار الذي بفضله ظل سعيد ابن النحس المتشائل في البلاد، وأما الأغلبية الكبرى من أبناء القرية فقد ظلت في الشتات والمخيمات، تعاني الأمرّين، وقد انقطعت أخبارهم وقتا طويلا.

اللجوء

بتهجيرهم من قريتهم، فقد أبناء مسكة، الحياة الهانئة الكريمة، وتحولوا بين ليلة وضحاها من مزارعين يعتاشون من أرضهم، إلى لاجئين لا يملكون أياً من مقومات الحياة، وكانت المحطة الأولى والأكثر إيلاماً ببقائهم مع عدد كبير من أبناء القرى الأخرى لعدة أشهر في جبل حنوتا، حيث مكثوا بالمغر وما شابهها حتى جاء الشتاء فتفرقوا، ولجأت الأغلبية إلى مخيمات اللاجئين أو في البلدات المجاورة وبخاصة قلقيلية وعزون، اللتين بقيتا شرقي الخط الأخضر، والطيرة التي ضمّت إلى إسرائيل. وحيثما تواجد أبناء القرية، فقد عانوا في السنوات الأولى بشكل خاص من الفقر وضيق الحال.

الحاجة زينب شبيطة، أم عاصم، تحكي عن السنوات الأولى العجاف، كيف عادت وسواها من نساء القرية للعمل في أرضهن ولكن كأجيرات لدى مقاول يهودي، وكيف أنه قام بطرد زميلتها، المرحومة أم دحمس، عندما تجرأت ذات مرة على الإشارة نحو دارها لتقول بأنها كانت هناك ذات مرة.

هذا، ومن الجدير ذكره أن أبناء القرية ممن بقوا في الطيرة، لم يتمكنوا من زيارة قريتهم لعدة سنوات غلا سرا، رغم قربها من مكان سكنهم الجديد. كانت المرة الأولى التي سُمح لهم بزيارتها في "عيد استقلال إسرائيل الثالث"، ومن يومها أخذوا يزورون القرية كل سنة في ذكرى نكبتها أو - وفق القاموسي الجديد - "في عيد الاستقلال الإسرائيلي"، وبعد زوال الحكم العسكري عام ١٩٦٦ صاروا يقومون بزيارتها بوتيرة أعلى.

هدم القرية

وعن هدم القرية، جاء في كتاب "مسكة- الكتاب رقم ١٠" (اصدار جامعة بير زيت، ١٩٩١) على لسان أحد أبناء مسكة الذين بقوا في الطيرة، ولم يذكر اسمه، قوله: "كنا ليل نهار نتشاور مع بعضنا ونقعد في ديوان أبو علي الشبيطة، كان المستشار تبع بن جوريون واحد اسمه يوشوع بالمون وكان يعرف علي القاسم. المهم علي الشبيطة، أبو عصام، قويت عينه وقال لازم نرجع ع مسكة، وقال طالما استقرينا ومعنا هويات إذن ودّونا ع بلدنا وبنوخذ اللي ع ذيال البلد. ويوم عيّنوا مراجعة رسمية في القدس، وراح من عنّا أبوعلي وأبو عصام واتصلوا في مكتب رئيس حكومة اسرائيل وقتها بن جوريون، استقبلهم مستشاره وقعد معهم وقال لهم بنبني لكم مدرسة غرب الطيرة وبنعطيكم أرض والكو تكونوا فيها مرتاحين ومستقلين. قالوله لأ، بدنا نرجع ع مسكة، ومسكة لِسّا موجودة. بعد نقاش طويل عريض، وكان نقاش ودّي، قال لهم المستشار يوشوع أنا اللي مفوّض فيه قلته، وعلى الباقي بقدرش أقول إشي، هاذا هو الختيار بن جوريون، فوتوا عليه. قالوله إذن أعطينا إياه نحكي معاه، فات يسأل وقال شو قلت لهم. بس هيك، زي ما قلت بالزبط. ظلوا متأملين يرجعوا، وقالوا هاي مطلبنا واحنا مش ممكن نتخلى عنه. أضرب إطرح، أسبوع وإلاّ الجرّافات بتهدم بالبلد وما كانش مهدوم منها أوّل ولا بيت، هدموها كلها ومظلّش فيها إلا توالي المدرسة [التي هدمتها السلطات الإسرائيلية في صيف ٢٠٠٦، كما جاء سابقاً] والجامع القديم وشويّة من المقبرة والبير اللي كنا نملّي منه. موجودة أثاره لحد هسّا".